

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28 september 1966
51e jaargang, no. 2561
verschijnt wekelijks

Dienstbetoon

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Timbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Dienstbetoon 991

Prof. Drs. C. J. van Eijk:

„De Nederlandse economie in 1970”; een mijlpaal in de Nederlandse planning 992

Drs. A. S. Friedeberg:

De Kennedy-ronde aan de vooravond van een beslissende fase (II) 998

W. Driehuis:

Betekenis en ontwikkeling van het spaarbanksparen in Nederland (Ii) 1002

Ingezonden stuk:

Ir. J. M. Schijen: Technische vooruitgang in de landbouw, met een naschrift van Dr. P. C. van den Noord .. 1005

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt .. 1006

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

„DIE verkoopsters (buschauffeurs, kelners, enz...) van tegenwoordig bejegenen je maar honds; je mag nog blij zijn geholpen te worden”, zo ongeveer luidt een vrij emotionele reactie op wat men vaak als een gebrek aan dienstbetoon ervaart. Het kan ook neutraler en wetenschappelijker worden geformuleerd, door sociologen bijvoorbeeld. In hun kring heeft men zich gerealiseerd dat de „relatie tussen dienstverlenende instantie en dienstontvangend publiek” in de sociale wetenschappen weinig centraal blijkt te staan. Hieraan moest natuurlijk iets gedaan worden; resultaat: de Bedrijfssociologische Studiedagen 1965. De daar geleverde bijdragen werden, na ingrijpend te zijn bewerkt, gebundeld tot een boekje dat beslist aardiger is dan de titel, *Dienstverlening en publiek, een bedrijfs-sociologische verkenning in het spanningsveld tussen organisatie en buitenwacht*¹⁾, doet vermoeden.

De redacteur omschrijft het onderwerp van studie ongeveer als volgt. Sommige organisaties bevatten bepaalde eenheden, wier uitvoerende krachten dienstverlening bedrijven en in rechtstreeks contact staan met verschillende soorten publiek (de „buitenwacht” uit de titel dus). De personen uit deze laatste groep benaderen de betreffende uitvoerende kracht vaak met eisen en verlangens, die hij ingevolge zijn instructies niet kan en mag inwilligen. Indien de dienstverlener de hem gestelde tegenstrijdige eisen niet kan omzeilen, leidt zulks tot dubbele loyaliteit, conflicten enz.

Wij willen slechts een onderdeelje memoreren van de in dit boekje opgeroepen en deskundig uitgewerkte problematiek, nl. de in het eerste deel („Het onderwerp in hoofdlijnen”) onderscheiden oriëntatiemogelijkheden voor de dienstverlener. De belangrijkste twee zijn wel de *dienstontvanger-oriëntatie* en de *organisatie-oriëntatie*. Van de eerste is sprake wanneer de dienstverlener zich primair aan de eisen van zijn directe tegenspeler conformeert, omdat hij zich bijvoorbeeld sterk met deze identificeert. Een dergelijke houding ziet men heel vaak bij vertegenwoordigers, die de specifieke wensen van de door hen bezochte klanten trachten te vervullen door hen prestaties toe te zeggen, die heel vaak produktie-technisch (soms ook commercieel) niet realiseerbaar zijn. Loopt de zaak in zo'n geval vast dan zal de vertegenwoordiger zelfs soms zo ver gaan in zijn identificatie met de klant dat hij deze toegeeft dat zijn organisatie ongelijk heeft, inefficiënt werkt enz. Resultaat: de vertegenwoordiger heeft (onbedoeld) het door hem vertegenwoordigde bedrijf een duidelijke antireclame bezorgd.

In zijn, in het tweede deel („Voorbeeld-sectoren en parallellen”) opgenomen bijdrage over het horecabedrijf laat Dr. A. L. Mok o.a. deze verschillen in werkoriëntatie zien tussen keuken- en bedienend personeel:

„Het probleem van de leiding van het bedrijf is enerzijds de werkers achter de schermen te brengen tot klantenoriëntatie en anderzijds de dienstverleners die direct met de klanten in aanraking komen, te brengen tot organisatie-oriëntatie. . . . Bij de kok draait alles om het maken van een mooi en goed produkt, met op de achtergrond het voldoen aan de eisen van de klant. . . . Bij de kelner draait alles om het voldoen aan de eisen van de klant, met op de achtergrond de concrete mogelijkheden van de produktie”.

Het kan natuurlijk ook iets alledaagser worden geformuleerd. Kelners en koks hebben heel gewoon voortdurend kleine ruzies om de concrete inhoud van de bestellingen (Orwell: „the constant war between the departments”). Op gevaar af dat een enkele onwelwillende lezer zal smalen: „Daarvoor heb je geen socioloog nodig”, vermelden wij de therapie van Prof. Dr. R. A. de Moor in diens slotbeschouwing: schriftelijke bestellingen en liften voor het afleveren van de spijzen. dR

¹⁾ Onder redactie van Drs. H. Becker en in de serie „Sociologie en Samenleving”, verschenen bij Bijleveld, Utrecht 1966, 184 blz., paperback f. 12,90.

„De Nederlandse economie in 1970”

Een mijlpaal in de Nederlandse planning¹⁾

ER zijn verschillende goede redenen om aandacht te besteden aan het zojuist door het Centraal Planbureau gepubliceerde middellange-termijnplan: *De Nederlandse economie in 1970*²⁾. De publikatie bevat een belangwekkende verkenning van de groeimogelijkheden voor de Nederlandse economie in de periode 1965-1970. Nu voor de tweede maal in tien jaar een op expansie gerichte economische politiek onderbroken wordt terwille van intern en extern evenwicht is het van grote betekenis zich te beraden op de mogelijkheden die Nederland heeft tot verwezenlijking van de door velen gewenste welvaartsverhoging op langere termijn. Een eerste vereiste voor een doelmatige politiek in dit opzicht — een politiek waarin emotionele beslissingen worden vermeden — is een deskundige analyse van recente en verwachte economische ontwikkelingen. Zulk een analyse is door het Centraal Planbureau in deze studie uitgevoerd. Een onderzoek op middellange termijn maakt het mogelijk afstand te nemen van acute problemen, en tijdelijke afwijkingen van een evenwichtige ontwikkeling te onderscheiden van structurele moeilijkheden. De termijn van vijf jaar is echter kort genoeg om de opstellers van het plan — en dat zijn dit keer niet alleen medewerkers van het C.P.B. maar ook vertegenwoordigers van het bedrijfsleven — zich voldoende bij de ramingen betrokken te doen gevoelen.

Echter, niet alleen hierom is het van belang aandacht aan dit middellange-termijnplan te besteden. De wijze waarop het werd opgesteld vertoont een aantal aspecten die nieuw zijn en een nadere beschouwing verdienen. In vele opzichten betekent de techniek van het plan een mijlpaal in de ontwikkeling van de Nederlandse economische planning. Dit geldt zowel voor het economische model als voor het overleg dat op ruime schaal werd gepleegd met vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers. Voor verschillende sectoren van het economisch leven werden bij ministeriële beschikking werkcommissies ingesteld die tot taak hadden „de bestudering van de vooruitzichten op middellange termijn, elk voor de sector waarvoor zij is ingesteld”³⁾.

In de volgende, als eerste reactie bedoelde, opmerkingen over het middellange-termijnplan zal allereerst aandacht

worden gegeven aan de techniek: het model en de consultaties. Vervolgens komen de ramingen zelf aan de orde en de veronderstellingen waarop zij berusten. Hierbij zal blijken dat voor de overheidsinvesteringen het plan met een sterk toenemende groei rekt — hetgeen van belang kan zijn voor de huidige discussies —, terwijl voor de andere economische grootheden ontwikkelingen worden verwacht die veel meer in overeenstemming zijn met die in vroegere jaren. Ten slotte zal worden nagegaan welke bedoeling de opstellers met het plan hebben gehad. Helaas zal dan geconstateerd moeten worden dat het — hoogstwaarschijnlijk tot grote spijt van het Centraal Planbureau — nog steeds niet is gelukt systematisch het uitgavenbeleid van de overheid en andere onderdelen van de economische politiek in het geheel van de ramingen in te passen, hetgeen afbreuk doet aan de betekenis van het plan als indicator van de mogelijkheid van een ongestoorde en evenwichtige groei van de Nederlandse economie, waarin ook de collectieve voorzieningen voldoende tot hun recht komen.

De techniek

MEN heeft aan de economische inhoud van het model zeer hoge eisen gesteld. De beschrijving van de factoren die de vraag bepalen, is veel verfijnder dan in vroegere modellen. Bij de behandeling van de groei van de productiecapaciteit is rekening gehouden met door prijsveranderingen geïnduceerde substitutie. Voor het eerst in de meerjarige planning is aandacht geschonken aan de prijsontwikkeling, hetgeen een nauwkeuriger onderzoek naar inkomensgroei en inkomensverdeling mogelijk maakt en aanknopingspunten oplevert voor een inkomenspolitiek.

Aangezien de verkenning niet alleen op macro-economische grootheden betrekking heeft, maar ook aandacht besteedt aan de ontwikkeling in een aantal bedrijfstakken, moest het model gedissaggregeerd worden. Er worden 23 sectoren onderscheiden. Het is duidelijk dat daardoor een zeer groot model is ontstaan.

Het model moet voorts de gelegenheid bieden alternatieven over het beleid en de exogene variabelen door te rekenen. Ook moeten de informatie die werd verkregen uit de confrontatie van de voorlopige ramingen met meningen uit het bedrijfsleven en alle verdere aanwijzingen die de consultaties opleverden via het model verwerkt kunnen worden. Dit alles stelt zeer hoge eisen aan de technische bekwaamheid in het ontwerpen en hanteren van econometrische modellen.

Het is niet eenvoudig uit de publikatie een volledig

¹⁾ De schrijver is dank verschuldigd aan Prof. C. A. van den Beld, directeur van het C.P.B., voor zijn opmerkingen bij een eerdere versie van dit artikel.

²⁾ *De Nederlandse economie in 1970. Een voorwaardelijke prognose van de ontwikkelingsmogelijkheden voor de Nederlandse economie op middellange termijn.* Centraal Planbureau, 's-Gravenhage 1966.

³⁾ T.a.p., blz. 284.

(I.M.)

Uw reserves deskundig belegd: aandelen

beeld te krijgen van de technische aspecten van het plan in het algemeen en van het model in het bijzonder. De beschrijving van het model en de motivering van de keuze van individuele vergelijkingen is verspreid over de hoofdstukken II, III en IV te vinden. Het lijkt mij dat de visie op het economisch proces, zoals uiteindelijk in het model vastgelegd, als volgt kort kan worden samengevat.

De samenhang tussen productie en gebruik van produktiefactoren is neergelegd in een produktiefunctie. De bijdrage van de toeneming van de werkgelegenheid tot de vergroting van de productie is gerelateerd aan de loonvoet die, onder bepaalde veronderstellingen, als benadering van de waarde van het marginale arbeidsprodukt kan gelden. De bijdrage van de investeringen wordt gemeten aan de marginale kapitaalcoëfficiënt, die uit recente groeicijfers van de productie, na correctie voor de bijdrage van de arbeid, werd afgeleid. Deze coëfficiënt wordt echter niet als constante beschouwd maar als een functie van de groeivoet. Voorts wordt de verhouding waarin kapitaal en arbeid worden aangewend, beschouwd als een functie van de reële loonvoet. Hiermede is een belangrijk nieuw element geïntroduceerd dat in de vroegere meerjarenplannen ontbrak. Nu voor het eerst is dus een produktiefunctie gebruikt die substitutie toelaat, geïnduceerd door veranderingen in de factorprijzen. In het bedrijfstakkenmodel zijn per bedrijfstak prijselasticiteiten voor de vraag naar arbeid opgenomen.

De totale consumptieve bestedingen zijn gerelateerd aan het beschikbare looninkomen en het beschikbare overig inkomen. Naast deze variabelen zijn in het bedrijfstakmodel de relatieve prijzen van de consumptiegoederen als verklarende variabelen opgenomen. Voor sommige goederen is met specifieke factoren rekening gehouden.

Voor de raming van de export zijn gedetailleerde exportvergelijkingen gebruikt waarin de wereldhandel en de relatieve prijzen als verklarende grootheden voorkomen. Voor sommige producten is met aanbodfactoren rekening gehouden.

De voorraadvorming werd per bedrijfstak geraamd met behulp van marginale voorraadcoëfficiënten die betrekking hebben op de bruto productie per bedrijfstak. Bij de verdeling van de investeringen in vaste activa naar herkomst is rekening gehouden met de grote mate van complementariteit tussen de verschillende soorten investeringsgoederen. Voor de verdeling over binnenlandse productie en invoer is een eenvoudige extrapolatie uitgevoerd.

De productie per bedrijfstak — in de zin van bruto toegevoegde waarde — is enerzijds afhankelijk van de input van produktiefactoren in die bedrijfstakken doch anderzijds, na rekening te hebben gehouden met de invoer van grond- en hulpstoffen, gerelateerd aan de finale vraag per bedrijfstak. Laatstgenoemde samenhang is in het model tot uitdrukking gebracht via een stelsel van technische relaties waarin veranderingen in de finale vraag en veranderingen in de afzet met behulp van marginale technische coëfficiënten aan elkaar gerelateerd zijn. Ook dit is een nieuwigheid die van belang is. Men heeft dus niet, zoals in de gebruikelijke input-output-analyse verondersteld

dat de gemiddelde technische coëfficiënten constant zijn maar er op grond van empirisch onderzoek de voorkeur aan gegeven deze veronderstelling op de marginale coëfficiënten toe te passen. Natuurlijk werden, voor zover mogelijk, de coëfficiënten voor verwachte techniekveranderingen gecorrigeerd.

De invoer van grond- en hulpstoffen is m.b.v. marginale coëfficiënten gerelateerd aan de productie per bedrijfstak. De invoer van consumptiegoederen is geraamd als een voortzetting van de ontwikkeling in het verleden die overigens vele aspecten vertoont en waarbij dus met vele grootheden — waaronder E.E.G.-effecten — rekening moest worden gehouden.

Zoals al is opgemerkt, is één van de belangrijkste aspecten van het onderhavige middellange-termijnplan de grote aandacht voor de ontwikkeling van de prijzen, gesplitst naar bestedingscategorieën en bedrijfstakken, en voor die van de loonvoet.

De loonvoet is — zij het rekening houdend met een binnenlandse en buitenlandse inkomenspolitiek — endo-geen geraamd. Verondersteld is dat de verandering die in de loonvoet gedurende de planperiode zal optreden, voor alle bedrijfstakken dezelfde is. Deze verandering is gerelateerd aan de situatie op de arbeidsmarkt, de groei van de arbeidsproductiviteit en de stijging van de kosten van levensonderhoud.

De veranderingen in loonvoet en arbeidsproductiviteit leiden tot veranderingen in de arbeidskosten. De veranderingen in de arbeidskosten en in die van de invoerprijzen vormen de bouwstenen voor de opbouw van de veranderingen in de prijsniveaus, waarbij het echter uit de publikatie niet duidelijk wordt of via de input-output-analyse met de interdependencies tussen de prijzen van de verschillende bedrijfstakken is rekening gehouden. De prijzen van de investeringsgoederen en van de export zijn mede afhankelijk van buitenlandse concurrentie.

De meeste lange-termijnmodellen zijn aanbodmodellen in die zin dat ervan wordt uitgegaan dat er in het jaar waarvoor de prognose wordt opgesteld, volledige bezetting van één der produktiefactoren, of van beide, bestaat. De groei van de productie is dan afhankelijk van die van de produktiefactoren of van één ervan. Dit impliceert dat één van de bestedingscategorieën als restpost moet worden geraamd. In de meeste gevallen zijn dat de investeringen. In de studie die we nu bespreken, is men anders te werk gegaan. Het is van belang dit in het oog te houden bij de bestudering van de alternatieven.

Bij het opstellen van de ramingen is het saldo op de betalingsbalans als een doelvariabele beschouwd, waarvoor een a priori gekozen waarde voor het jaar 1970 is ingevuld. Hierdoor ligt, bij ieder niveau van export, via de relatie tussen invoer en productie, het niveau van de productie, in eerste aanleg, vast. Uitgaande van dit produktieniveau kan men de verschillende bestedingscategorieën alleen dan bepaald laten zijn door gedragsvergelijkingen van het model of exogeen kiezen als men accepteert dat het ex ante totaal van de bestedingen dit niveau — vermeerderd met de invoer — kan overtreffen

(I.M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

of daarbij achterblijven. In het eerste geval nemen dan de spanningen in de economie toe, in het tweede dalen ze.

In het centrale alternatief zijn de overheidsbestedingen zo geraamd dat de in de uitgangssituatie bestaande spanningen in de loop van de planperiode ongeveer gelijk blijven; de overheid levert dus geen extra inflatoire druk, zij houdt zich aan de „ruimte” die door de keuze van het betalingsbalanssaldo, de technische relaties in het model, de gedragsrelaties en de belastingdruk bepaald is. Door deze veronderstelling kan in dit alternatief gerekend worden met het „normale” verband tussen prijzen en kosten neergelegd in de prijsvergelijkingen van het model.

In de andere varianten wordt deze veronderstelling niet gemaakt. Daar kunnen ex ante onevenwichtigheden tussen middelen en bestedingen ontstaan. In die gevallen zullen echter de prijsvergelijkingen, die op de kostenopbouw zijn gebaseerd, moeten worden aangevuld. Men stelt immers dat werd uitgegaan van de veronderstelling dat deze onevenwichtigheden niet op de betalingsbalans maar op het prijsniveau worden afgewenteld ⁴⁾.

Deze opzet van het model is zeer aantrekkelijk. Men ontkomt op deze wijze aan de starre schema's van de gebruikelijke modellen die het produktieniveau of uitsluitend van de aanbodzijde of uitsluitend van de vraagzijde uit bepalen. Hoe deze gedachte technisch gerealiseerd wordt is echter niet volledig duidelijk gemaakt, hetgeen de interpretatie van de verschillende varianten bemoeilijkt. Om één voorbeeld te noemen: indien de export toeneemt zal, bij gegeven betalingsbalanssaldo (dat in alle varianten constant wordt gehouden), onze import kunnen toenemen en dus onze produktie kunnen stijgen. Dit zal aanleiding geven tot allerlei veranderingen waarbij evenwicht tussen produktie en afzet slechts gegarandeerd is als de prijzen veranderen tenzij de overheidsbestedingen opnieuw aan de veranderde „ruimte” zouden worden aangepast. De eerstgenoemde mogelijkheid is in overeenstemming met de hierboven beschreven opzet van het model. In de bespreking van de desbetreffende variant wordt echter de indruk gewekt dat de prijsveranderingen uitsluitend samenhangen met de stijging van het loonpeil die uit de veranderde arbeidsmarktsituatie voortvloeit. Toch blijkt niets van een aanpassing van de overheidsuitgaven. In de andere varianten doen zich soortgelijke moeilijkheden voor. Alleen in het alternatief met de vergrote overheidsuitgaven zijn aanwijzingen te vinden voor prijsstijgingen die boven die van de kosten uitgaan. Publikatie van het model zou op dit belangrijke punt van de evenwichtsherstellende factoren licht kunnen verschaffen.

Met deze, overigens zeer korte, bespreking van het bedrijfstakkenmodel is de techniek van het plan nog maar ten dele beschreven. Voor de bedrijfstakken waarvoor werkcommissies werden ingesteld heeft men, met de macro-economische ramingen als uitgangspunt, ramingen opgesteld met behulp van, wat in het plan genoemd wordt, een meer pragmatische methode. Hierbij is met een aantal voor de bedrijfstakken specifieke omstandigheden rekening gehouden. Deze ramingen zijn in de werkcommissies besproken en hebben uiteraard in de meeste gevallen tot correcties van de oorspronkelijke ramingen aanleiding gegeven. Vervolgens zijn de gecorrigeerde uitkomsten vergeleken met die van het bedrijfstakkenmodel, waarna eventuele verschillen werden weggewerkt door aanpassing van één van de ramingen.

⁴⁾ Zie t.a.p. blz. 55 en 69.

spaar veilig en
vertrouwd
met een Spaardeposito,
4½-5% rente (resp. 6 mnd. en
1 jaar opzegging)
**Algemene
Bank Nederland**
(Nederlandsche Handel-Maatschappij
— De Twentsche Bank)

(I.M.)

Hierbij blijft het onduidelijk waarom in de bedrijfstakramingen soms geheel andere en eenvoudiger relaties worden gebruikt dan in het model, ook daar waar het niet om specifieke factoren gaat. Zo valt het op, dat voor een aantal bedrijfstakken veel eenvoudiger produktiefuncties worden gebruikt, waarin voor substitutie op grond van veranderingen in de factorprijzen geen plaats is.

De ramingen

DE ramingen van de endogene variabelen zijn uiteraard gebaseerd op ramingen van exogene grootheden en op een aantal beleidsveronderstellingen. Deze laatste hebben zowel op het Nederlandse als op het buitenlandse beleid betrekking. Verondersteld wordt dat in het buitenland een bewuste groeipolitiek gevoerd zal worden en dat, terwille van de stabiliteit de inkomenspolitiek — voor zover aanwezig — versterkt zal worden. De inkomenspolitiek zal er in het bijzonder voor moeten zorgen dat de doeleinden van volledige werkgelegenheid en stabiliteit van het prijsniveau niet met elkaar in strijd komen. Voorts is aangenomen dat de ontwikkeling van de buitenlandse handel niet verstoord zal worden door gebreken van de voorziening met internationale liquiditeiten.

Wat het binnenlandse beleid betreft is eveneens een voortzetting van en een hernieuwde bezinning op de inkomenspolitiek verondersteld, waardoor de looneisen, ondanks de aanhoudende spanningen op de arbeidsmarkt, gematigd zullen kunnen blijven. Hiermede hangt samen de veronderstelling dat de overheidsbestedingen niet sneller zullen stijgen dan overeenkomt met de ruimte die door het verlangde overschot op de betalingsbalans en de wens om de huidige spanningen niet te vergroten, gelaten is.

Met betrekking tot de belastingdruk worden drie alternatieven onderscheiden die, ten gevolge van de zojuist genoemde veronderstelling, ook alternatieven voor de overheidsuitgaven zijn:

a. handhaving van de belastingdruk op het niveau van 1965, hetgeen een volledige eliminatie van het progressie-effect impliceert;

b. een belastingdruk waaruit, uitgaande van de iets gecorrigeerde druk van 1965, de progressie-effecten voortvloeiende uit inkomensstijgingen in de periode 1965-1970 niet worden geëlimineerd;

c. een druk in 1970 die tussen deze uitersten in ligt en verkregen wordt door uitsluitend de invloed van de progressie, voortvloeiend uit de prijsstijgingen in de periode 1965-1970, te elimineren.

De exogene factoren die onze economie beïnvloeden, moeten worden onderscheiden in binnenlandse en buitenlandse. Van de binnenlandse variabelen zijn als exogeen beschouwd de groei van de bevolking en de arbeidsduur,

de toeneming van de sociale lasten, bepaalde onderdelen van het prijsniveau — huren, indirecte belastingen en E.E.G.-effecten —, de woningbouw, terwijl, zoals gezegd, met ieder van de belastingalternatieven een bepaald niveau van overheidsuitgaven correspondeert.

Ten aanzien van het buitenland is aangenomen, dat de conjuncturele situatie in 1970 gunstig zal zijn en dat het werkloosheidsniveau laag zal blijven, hetgeen tot toenemende diepte-investeringen zal leiden en dat de afbraak van de E.E.G.-tarieven zal voortgaan. Uit bepaalde veronderstellingen over de bevolkingsgroei en de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit kan voor de industriële landen van de O.E.S.O. het nationaal inkomen en dus ook de invoer worden bepaald. Voor de landen buiten de O.E.S.O. wordt de invoer op meer indirecte wijze geschat. Zo komt men tot een raming van de wereldhandel, die mede bepalend geacht wordt voor onze export.

Deze uitgangspunten, die in de studie nauwkeurig gekwantificeerd worden, leiden, rekening houdend met de in het model beschreven samenhangen, tot een tamelijk gunstig beeld van de groeimogelijkheden van de Nederlandse economie. De voornaamste kenmerken van deze groei zijn:

a. de procentuele groei van de produktie van bedrijven kan iets hoger zijn dan in het verleden: 5,2 pCt. per jaar;

b. de loonstijgingen, 6,5 pCt. per jaar, zullen, bij aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt, hoger zijn dan de stijging van de arbeidsproductiviteit, 3,9 pCt., niettegenstaande de veronderstelde inkomenspolitiek;

c. vooral in de bouwnijverheid en in de dienstensector zullen de prijzen blijven stijgen, 4,8 resp. 3,1 pCt. zij het minder snel dan in het recente verleden. De prijsstijgingen zijn, althans in het midden-alternatief, niet het gevolg van een ex ante discrepantie tussen middelen en bestedingen — die zijn immers dank zij de overheidsbestedingen die binnen de „ruimte” blijven aan elkaar aangepast — maar worden, afgezien van autonome elementen, veroorzaakt door inkomensclaims, voortvloeiende uit de gespannen economische situatie: loonstijgingen die bij lage werkloosheid de produktiviteitsgroei overschrijden, gevolgd door doorberekening in de prijzen om de winstmarges op peil te houden;

d. bij deze ontwikkeling komt er nauwelijks enige verandering in het aandeel van de loontrekkers in het nationaal inkomen: in 1965 was dit 73,9 pCt., in 1970: 74,5 pCt.

e. de overheidsinvesteringen, zowel die van het Rijk als van de overige publiekrechtelijke lichamen, zullen sterk toenemen, tezamen 9,6 pCt. per jaar, terwijl de ontwikkeling van de overheidsconsumptie met 2,5 pCt. bij de groei van het nationaal inkomen zal achterblijven.

In het plan wordt opgemerkt, dat hoewel een gunstige groei tot 1970 blijkbaar mogelijk is, dit niet betekent dat er geen knelpunten zullen zijn. Met name wordt er de aandacht op gevestigd, dat naast de grote investeringsneiging en de bij stijgende welvaart toenemende vraag naar sommige overheidsdiensten, de aandrang tot verlaging van de

belastingen groot blijft. Ook de, in de ramingen reeds, boven de groei van de produktiviteit uitgaande stijging van de loonvoet zal waarschijnlijk versneld worden als men er niet in slaagt een effectieve combinatie van inkomenspolitiek en andere economisch-politieke maatregelen op te zetten.

In een variantenanalyse — op macro-economisch niveau — wordt aannemelijk gemaakt, dat een grotere vraag naar exportgoederen dan geraamd, de groeimogelijkheden gunstig zal beïnvloeden, maar de spanningen zal vergroten en daardoor de druk op lonen en prijzen versterken. Hetzelfde geldt voor een stijging van het buitenlandse loonpeil. Een grotere stijging van het binnenlandse loonpeil daarentegen zal de groei afremmen doordat de export gehinderd wordt, en de werkloosheid nog verder toeneemt door vergrote diepte-investeringen. Sterkere arbeidsduurverkortingen dan in het centrale alternatief zal eveneens de produktie doen dalen doch de spanningen op de arbeidsmarkt, zij het in geringe mate, nog doen toenemen. Een in vele opzichten gunstige variant is grotere immigratie van arbeiders. In het model is echter geen rekening gehouden met de hogere eisen die hierdoor aan de woningbouw worden gesteld, en met de hoge loonkosten. Toeneming van de overheidsuitgaven vergroot de spanningen en daarmee de druk op prijzen en lonen, en is daardoor nadelig voor de groei. De samenhangen die aan de varianten ten grondslag liggen zijn, het bleek reeds bij de beschrijving van het model, zonder uitvoeriger informatie over het model dan in de publikatie verstrekt, niet helemaal te voorzien. Ik spreek daarom gaarne de wens uit, dat het model volledig gepubliceerd zal worden.

Met behulp van het bedrijfstakkenmodel is nagegaan hoe de structuur van onze economie in de loop van de periode 1965-1970 zou kunnen veranderen. De resultaten zijn vastgelegd in een complete input-output tabel voor 1970. De relatieve groei van de produktie in de vier grote sectoren landbouw, industrie, bouwnijverheid en diensten in de periode 1965-1970 blijkt ongeveer overeen te komen met de ontwikkeling in de vroegere jaren. Binnen de industrie doen zich echter belangrijke verschuivingen voor. In de planperiode zullen vooral de openbare nutsbedrijven, de chemische nijverheid en de produktie van aardgas groei-industrieën bij uitstek zijn.

Wat de prijzenstructuur betreft: vooral in de voedings- en genotmiddelenindustrie, in de dienstensector en in de bouwnijverheid zullen de prijzen omhoog gaan. Dit zijn de sectoren, waarin de produktiviteit het moeilijkst op te voeren is en waarin de meeste autonome prijsstijgingen voorkomen.

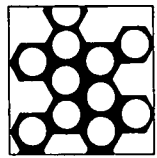
Ook in de bedrijfstakanalyse zijn varianten opgesteld, al wordt gewaarschuwd voor de grote onzekerheden die deze berekeningen aankleven. De resultaten hebben vooral technische betekenis, omdat ze duidelijk demonstreren, dat in bepaalde varianten de invloeden van de onderlinge leveringen grote invloed hebben op de doorwerking van de impulsen.

(I.M.)

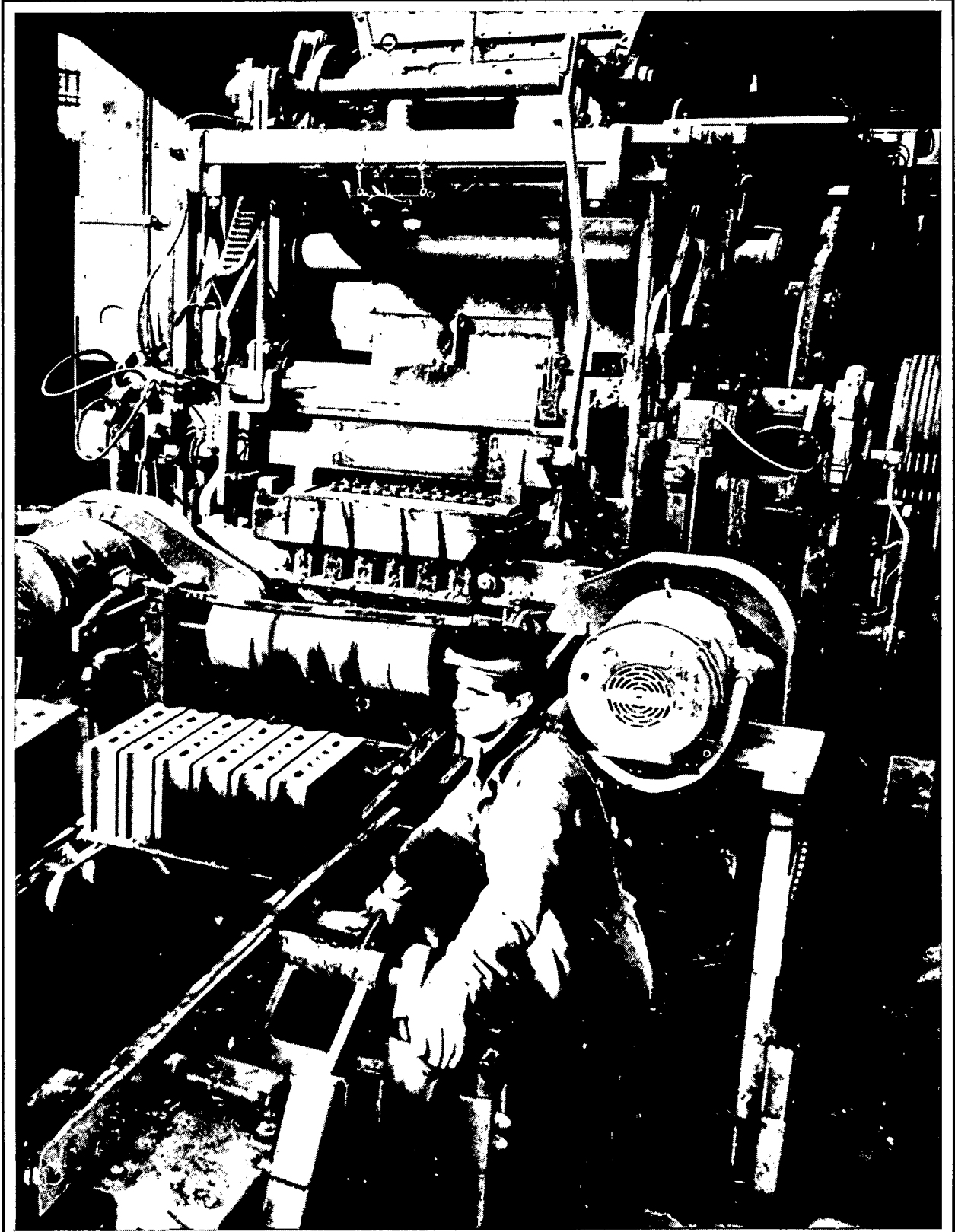

BEDRIJFSADMINISTRATIEKANTOOR HOLLAND N.V.
CENTRUM VOOR ELEKTRONISCHE INFORMATIEVERWERKING

COOLSINGEL 49 — ROTTERDAM — TELEFOON No. 11 61 55

WOON-EN WERKRUIJITE VRAAGT:
ONTWIKKELING, **FABRICAGE,**
HANDEL, UITVOERING, FINANCIERING!

VERENIGDE BEDRIJVEN BREDERO N.V. NIEUWE GRACHT 6 · UTRECHT · TELEFOON 030-16481

De functie van het plan

MEN is geneigd aan dit middellange-termijnplan grotere betekenis toe te kennen dan aan zijn voorgangers. Niet alleen omdat het met verfijnder middelen is opgesteld maar ook omdat het tot stand gekomen is uit nauwe samenwerking tussen overheid en vertegenwoordigers van het bedrijfsleven. In het „Ten geleide” van de Minister van Economische Zaken wordt, nadat de medewerking van het bedrijfsleven is gereleveerd, opgemerkt: „Het is juist deze medewerking welke het vertrouwen geeft, dat de uitkomsten waartoe deze studie leidt in brede kring zullen worden geraadpleegd en verdisconteerd ook in het bedrijfsbeleid”⁵⁾. Vervolgens constateert de Minister dat de studie „zelf een instrument (kan) zijn om een optimale groei en structuur van onze economie te helpen verwezenlijken”.

In het plan wordt deze gedachte verder uitgewerkt. Bij de bespreking van het doel en karakter van de ramingen wordt erop gewezen⁶⁾ dat het plan zal kunnen bijdragen tot een grotere integratie van structuur- en stabilisatiepolitiek wanneer door de verkenningen op middellange termijn de overheidsuitgaven beter zouden worden aangepast aan eisen die de economische groei stelt, en de stabilisatie-instrumenten minder zouden worden gehanteerd zonder rekening te houden met hun consequenties op langere termijn. Dit heeft dan betrekking op de overheidspolitiek.

Met betrekking tot het bedrijfsbeleid wordt gehoopt dat de middellange-termijnverkenningen zullen leiden tot stabilisering van de investeringen en tot een hoger investeringsrendement, en dat de werknemers- en werkgeversorganisaties er aanknopingspunten voor hun beleid in zullen vinden. Hiermee wordt waarschijnlijk bedoeld mede op het loon- en prijsbeleid van deze organisaties.

Deze motiveringen van de middellange-termijnplanning zijn ook te vinden in de literatuur over de Franse planning. Met grote nadruk wordt daar gesteld, dat de samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven bij de opstelling van de plannen leidt tot een soort gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de uitvoering ervan die heilzaam uitwerkt op de stabiliteit en de groei van de economie⁷⁾.

Het is zeer wel mogelijk, dat het verkennen van de ontwikkelingsmogelijkheden van de eigen bedrijfstak en het inpassen ervan in het ontwikkelingsbeeld van de gehele economie ondernemers en vakbondsleiders groter inzicht verschaffen in de samenhang tussen de groeimogelijkheden van de verschillende bedrijfstakken en in de betekenis die de overheidsactiviteiten voor deze mogelijkheden hebben; en hierdoor zouden inderdaad de bedrijfsbeslissingen kunnen worden beïnvloed.

Of deze heilzame werking ook van het onderhavige plan te verwachten is, is moeilijk te zeggen. Het is niet uitgesloten dat het plan hiervoor nog teveel geaggregeerd is en dat daardoor te weinig werkgevers zich erbij betrokken zullen voelen. Bij het opstellen van de Franse plannen vindt consultatie op groter schaal plaats⁸⁾. Hoopgevend is, dat aan het einde van de inleiding van hoofdstuk V van het plan gezegd wordt, dat in de toekomst meer in details zal worden gewerkt.

Naar mijn mening is echter in dit verband een grotere handicap, dat het in dit plan niet gelukt is de overheids-

⁵⁾ T.a.p. blz. IX.

⁶⁾ T.a.p. blz. 3 en 4.

⁷⁾ Zie bijv.: *Economic Planning in Europe*, Verenigde Naties, E.C.E., Genève 1965, hoofdstuk V, blz. 3 en volgende.

⁸⁾ T.a.p. hoofdstuk III, blz. 5.

VERGADEREN - CONFEREREN STAFBESPREKINGEN

- IN HET CENTRUM VAN HET LAND
- IN EEN VOLKOMEN RUSTIGE OMGEVING
- ZALEN VOOR 10-20-50-100-200 PERSONEN

GEEN PARKEERPROBLEEM

HOTEL DE WAGENINGSE BERG

Rôtisserie Belmonte - Indisch restaurant - Bar

(I. M.)

bestedingen en andere beleidspunten aan een gedetailleerd onderzoek te onderwerpen en de invloed ervan op de ontwikkeling van de gehele economie en van de verschillende sectoren in werkcommissies te bespreken. Dit zou immers o.a. hebben kunnen bijdragen tot het tot stand komen van normen voor de ontwikkeling van de overheidsuitgaven. Het ontbreken van deze normen leidt er nu toe, dat veel te gemakkelijk de overheidsbestedingen als instrument van de stabilisatiepolitiek worden gebruikt zonder op de structurele consequenties daarvan te letten.

Het plan laat cijfermatig zien, dat een ontwikkeling van de gehele economie met een redelijk groeipercentage van het nationaal inkomen, realisering van het gewenste overschot op de betalingsbalans en vermindering van toenemende spanningen op de arbeidsmarkt mogelijk is en ruimte laat voor een stijgende groei van de overheidsinvesteringen. Dit beeld had echter een groter overtuigingskracht gehad als de inpassing van de overheidsactiviteiten op dezelfde wijze met de vertegenwoordigers van het bedrijfsleven besproken was als andere aspecten van de economische ontwikkeling. Het is hoopgevend dat dit soort discussies blijkbaar op het programma staat. Wellicht kunnen hiervoor speciale werkcommissies worden ingesteld. Het is echter wel te verwachten dat hier problemen aan de orde zullen komen die niet alleen met de economische politiek samenhangen.

Concl

MET de publikatie van „De Nederlandse economie in 1970” heeft het Centraal Planbureau bijzonder nuttig werk gedaan. Ze getuigt van een, buiten het Centraal Planbureau, niet te evenaren meesterschap in het hanteren van econometrische modellen. Juist in deze tijd van veelal emotionele discussies over de ontwikkelingsmogelijkheden van onze economie, is een deskundige verkenning van deze mogelijkheden een onontbeerlijk hulpmiddel voor de economische politiek.

De berekeningen laten zien dat een redelijke toeneming van het nationaal inkomen met behoud van intern en extern evenwicht mogelijk is en welke gevaren een ongestoorde ontwikkeling bedreigen. Het is daarbij moeilijk te bepalen hoe groot de kans is op verwezenlijking van het getoonde perspectief en hoe reëel de gevaren zijn die deze verwezenlijking kunnen bedreigen. Het heeft echter weinig zin, zonder over even verfijnde methoden te beschikken, het vertrouwen dat de opstellers in de redelijkheid van het perspectief hebben, te ondermijnen door detailkritiek. Trouwens, zwakke punten in het model en de exogene ramingen zijn bij de auteurs van het plan beter bekend dan bij buitenstaanders.

De middellange-termijnverkenningen die op deze eerste zeker zullen volgen, zullen als instrument van economische politiek aan betekenis winnen als ze nog gedetailleerder worden voorbereid en als de overheid het spel volledig zou kunnen meespelen.

Rotterdam,

C. J. VAN EIJK.

Nu het de Europese Commissie, door de beslissingen van de Raad van Ministers van de E.E.G. van juni/juli jl., mogelijk is geworden de onderhandelingsaanbiedingen namens de E.E.G. vrijwel te completeren, lijkt de beslissende onderhandelingsfase in de Kennedy-ronde aanstaande. Na in het eerste artikel o.a. reeds de stand van zaken in de industriële sector te hebben gezien, geeft de auteur van onderstaande bijdrage nu een overzicht van de situatie in de (belangrijke) landbouwsector, hetgeen hij laat volgen door een beschouwing over de positie van de ontwikkelingslanden in de Kennedy-ronde. In zijn conclusie acht schrijver — al blijven voorspellingen t.a.v. het uiteindelijk resultaat gewaagd — een voorzichtig optimisme inzake het verdere verloop van de onderhandelingen thans gerechtvaardigd.

De Kennedy-ronde aan de vooravond van een beslissende fase

(II) *

V. DE SITUATIE IN DE LANDBOUWSECTOR

Meningsverschillen tussen de Verenigde Staten en de E.E.G.

a. „Toegang tot de markten” versus „consolidatie van het steunbedrag”.

IN de ministeriële besluiten van mei 1963 en 1964, waarbij de onderhandelingsgrondslagen voor de Kennedy-ronde werden vastgesteld, staat expliciet vermeld dat de onderhandelingen dienen te leiden tot „acceptable conditions of access to world markets for agricultural products”¹⁾. „Toegang tot de markten” is uiteraard van groot belang voor de agrarische exportlanden zoals de Verenigde Staten en Canada. Deze landen zijn er vooral in geïnteresseerd hun export naar de E.E.G. veilig te stellen. De E.E.G. evenwel geeft de voorkeur aan een bredere benadering. Toen de E.E.G.-Raad van Ministers eind 1963 het eerste onderhandelingsmandaat voor de Europese Commissie inzake de Kennedy-ronde vaststelde, kwam dit er voor de landbouwsector op neer, dat de onderhandelingen zich niet zouden moeten beperken tot tariefverlagingen, maar dat de onderhandelende partijen ernaar zouden moeten streven voor de verschillende produkten — gedurende een periode van drie jaar — het totale bedrag aan steun („montant de soutien”) te consolideren, d.w.z. bevrozen. Daarbij wordt onder het totale bedrag aan steun verstaan het verschil tussen de wereldmarktprijs (of een nader vast te stellen internationale referentieprijs) en het bedrag dat de nationale producent — inclusief subsidies — in feite voor zijn produkt ontvangt. Dit zou betekenen dat de onderhandelingen alle vormen van landbouwprotectie omvatten, niet alleen in de importerende landen maar ook in de exporterende landen. Bovendien dient de consolidatie van het „montant de soutien” volgens de E.E.G. voor een aantal belangrijke landbouwprodukten te worden aangevuld met veelomvattende mondiale overeenkomsten zoals deze — naar hieronder zal blijken — inmiddels zijn voorgesteld voor granen, zuivelprodukten en rundvlees.

*) Het eerste artikel is geplaatst in *E.-S.B.* van 21 september jl.

¹⁾ *G.A.T.T., Basic Instruments and Selected Documents*, Twelfth Supplement, Geneva 1964, blz. 48-49; idem Thirteenth Supplement, Geneva 1965, blz. 110.

Veel tijd is verloren gegaan met discussies inzake de vraag of de onderhandelingen gebaseerd moeten zijn op het principe van „toegang tot de markten” dan wel op „consolidatie van het steunbedrag”. Het is niet onwaarschijnlijk dat men elkaar ten slotte zal vinden op basis van een formule die aan beide aspecten recht doet wederen. Wat dit betreft zijn de recente E.E.G.-landbouw-aanbiedingen, met name die voor granen, van grote betekenis.

b. Wederkerig evenredige concessies voor het geheel van de onderhandelingen versus wederkerigheid per produktgroep.

De Verenigde Staten streven naar wederkerig evenredige concessies t.a.v. het geheel van de onderhandelingen. Zij hebben dan ook herhaaldelijk kenbaar gemaakt dat zij daartoe zo nodig een deel van hun aanbiedingen, zowel in de industriële als in de landbouwsector zullen terugtrekken. De E.E.G. daarentegen schijnt, op Franse aandrang, althans binnen de landbouwsector te streven naar wederkerigheid voor alle aanbiedingen (afzonderlijk), hetgeen neerkomt op wederkerigheid per groep van produkten. Dit nogal fundamentele verschil van opvatting kan zeker nog aanleiding geven tot moeilijkheden tijdens de verdere onderhandelingen.

De recente aanbiedingen van de E.E.G.

Binnen de landbouwsector zijn vooral granen van groot belang voor de internationale handel. Conform het G.A.T.T.-tijdschema dienden op 16 mei 1965 de meest belanghebbende landen inderdaad een onderhandelingsaanbod voor deze produkten in. Het aanbod van de E.E.G. bleek echter op essentiële punten incompleet. Aangezien het noodzakelijke aanvullende E.E.G.-aanbod voor granen pas in juni 1966 tot stand kwam, kon totdien vrijwel geen voortgang worden geboekt.

Ten aanzien van alle andere landbouwprodukten zouden de onderhandelingsaanbiedingen uiterlijk op 16 september 1965 te Genève worden gedeponereerd. In feite werd dit wat betreft de E.E.G. pas begin augustus 1966 gedaan. Dientengevolge moeten de onderhandelingen inzake de meeste van deze produkten (zuivel, rundvlees, varkensvlees, eieren, gevogelte enz.) in wezen nog beginnen.

Het ligt voor de hand dat de aan de onderhandelingen deelnemende landen hun aanbiedingen niet publiceren. De wijze waarop de E.E.G.-aanbiedingen tot stand komen — d.w.z. na veelvuldig onderhandelen tussen de Zes — brengt nu eenmaal mede, dat ten aanzien van de aanbiedingen van de E.E.G. gewoonlijk wat meer bekend wordt. Een zekere reserve dient niettemin ten aanzien van het hiervolgende in acht te worden genomen.

De recente E.E.G.-landbouwaanbiedingen, die al naar gelang het produkt een ander karakter dragen, kunnen in vier hoofdgroepen worden onderverdeeld, t.w.:

1. Veelomvattende mondiale overeenkomsten waarvan consolidatie van het steunbedrag een onderdeel vormt. Deze overeenkomsten zouden moeten leiden tot stabilisatie van de wereldmarkt op een prijsniveau dat zowel voor exporterende als voor importerende landen aanvaardbaar is, alsmede tot het scheppen van acceptabele voorwaarden voor toegang tot de wereldmarkt.

2. Consolidatie van het steunbedrag op huidig of verlaagd niveau.

3. Consolidatie van minimum invoerprijzen en (maximum) heffingen.

4. Consolidatie van het gemeenschappelijk buitentarief op verlaagd of huidig niveau.

Men kan stellen dat de landbouwaanbiedingen van de E.E.G. duidelijk de sporen dragen van de ideeën die de Gemeenschap koestert ten aanzien van een toekomstige organisatie van de wereldmarkten, een onderwerp dat als zodanig slechts ten dele binnen het kader van de Kennedyronde geregeld zal kunnen worden. Hieronder volgen de hoofdzaken van de aanbiedingen voor een aantal belangrijke produkten.

Granen.

De E.E.G. streeft naar het afsluiten van een mondiale overeenkomst, waarbij in principe ook niet-G.A.T.T.-leden zich kunnen aansluiten. De voornaamste elementen van de voorgestelde overeenkomst zouden de volgende zijn ²⁾:

a. een internationale referentieprijis. Alle aanbiedingen op de wereldmarkt beneden het niveau van de overeen te komen referentieprijis zullen door middel van export- of importheffingen worden opgetrokken tot het niveau van de referentieprijis, die aldus een soort internationale minimum prijs wordt. Een hoog niveau van deze prijs is uiteraard aantrekkelijk voor de exporterende landen, zoals o.m. de Verenigde Staten, Canada en Australië, alsmede — binnen de E.E.G. — Frankrijk. Importerende landen daarentegen, zoals Engeland, Zwitserland, Japan en

— binnen de E.E.G. — Duitsland en Nederland, zullen de voorkeur geven aan een laag niveau. De E.E.G. heeft thans voorgesteld voor tarwe de referentieprijis te baseren op de prijs die het meest efficiënt producerende land (Canada) zou berekenen indien ook daar geen subsidies zouden worden gegeven, hetgeen zou leiden tot een stijging van de wereldmarktprijis.

b. consolidatie van het huidige steunbedrag („montant de soutien”) voor een periode van drie jaren. Zoals wij reeds zagen, komt dit neer op consolidatie van het verschil tussen de internationale referentieprijis en het bedrag dat de nationale producent — inclusief subsidies — in feite voor zijn produkt ontvangt, hetgeen inhoudt dat alle vormen van steun, zowel in de importerende als in de exporterende landen, in de onderhandelingen worden betrokken. Indien een land zich gedwongen zou zien het steunbedrag te verhogen dan is dit in principe aanvaardbaar mits het aan de andere landen compensaties verstrekt.

c. consolidatie van per land vast te stellen zelfvoorzieningsgraden. Een zelfvoorzieningsgraad geeft de verhouding aan tussen binnenlandse produktie en totale consumptie. In het E.E.G.-voorstel geeft de overeen te komen zelfvoorzieningsgraad geen produktielimiet aan, maar het niveau waarboven de binnenlandse produktie als een surplus dient te worden beschouwd, rekening houdende met overbruggingsvoorraden — vast te stellen op basis van produktie en consumptie gedurende een bepaalde periode — en veiligheidsvoorraden waarvan elk land (merkwaardigerwijs) de omvang zelf mag bepalen. De als surplus te kwalificeren produktie mag niet op de normale commerciële wijze worden afgezet doch dient uit de markt te worden genomen bijv. door middel van opslag of voedselhulp — bilateraal of multilateraal — aan de ontwikkelingslanden. Elk land — importerend of exporterend — draagt de financiële verantwoordelijkheid voor zijn eigen surplus ³⁾. Aangezien het verschil tussen totale consumptie en produktie tot het niveau dat aangegeven wordt door de zelfvoorzieningsgraad door import kan blijven gedekt, leidt het vaststellen van zelfvoorzieningsgraden tegelijk tot een soort indirecte afzetgarantie voor de exporterende landen. Met deze nogal ingenieuze wijze van hanteren van het begrip zelfvoorzieningsgraad wordt beoogd zowel het probleem van de „toegang tot de markten” als dat van de financiering van de surplusproduktie op te lossen en introduceert men tevens voedselhulp als een instrument van marktstabilisatie. Voor zichzelf heeft de E.E.G. een zelfvoorzieningsgraad voorgesteld

³⁾ Wat de E.E.G. betreft, bereikte de Raad van Ministers reeds overeenstemming inzake de onderlinge verdeling van de lasten voortvloeiende uit een surplus voor de E.E.G. als geheel.

²⁾ Zie o.m. *Euromarkt Nieuws*, juli 1966.

(I. M.)

van 90 pCt., hetgeen 3-5 pCt. hoger is dan de huidige feitelijke situatie. Een zekere mate van protectionisme lijkt aan dit aanbod niet vreemd.

Het schijnt dat althans de grondgedachten van het E.E.G.-voorstel voor de Verenigde Staten aanvaardbaar zijn. Zo vermeldt Herter in zijn eerder geciteerd rapport aan het Amerikaanse Congres dat het nieuwe E.E.G.-aanbod de essentiële elementen van de Amerikaanse voorstellen blijkt te erkennen. Men mag echter aannemen, dat zelfs in het gunstigste geval nog de nodige onderhandelingen zullen moeten plaatsvinden, vooral met betrekking tot het niveau van de internationale referentieprijzen en de hoogte van de overeen te komen zelfvoorzieningsgraden.

Zuivelprodukten.

Het E.E.G.-aanbod heeft uitsluitend betrekking op boter en melkpoeder doch het kan in principe uitgebreid worden tot andere zuivelprodukten. Voorgesteld wordt een mondiale overeenkomst in grote lijnen van hetzelfde type als hierboven beschreven voor granen. Naar verluidt zou de E.E.G. een tweetal additionele voorwaarden hebben gesteld. Deze zouden behelzen dat Engeland zijn markt openstelt voor uit de E.E.G. afkomstige boter en dat Amerika afziet van kwantitatieve invoerbepalingen op dit terrein.

Rundvlees.

Het E.E.G.-aanbod omvat een voorstel tot een mondiale overeenkomst uitsluitend voor bevroren vlees. Deze overeenkomst zou het karakter moeten dragen van een kaderovereenkomst, die later eventueel aan te vullen is met regionale regelingen bijv. voor levend vee. Geen voorstel is gedaan inzake vers gekoeld vlees, hetgeen vermoedelijk wel op bezwaren van de zijde van Zuid Amerikaanse exporteurs zal stuiten.

Suiker en oliehoudende zaden.

Voor deze produkten, ten aanzien waarvan de E.E.G. eerder heeft gesteld te streven naar mondiale overeenkomsten, ontbreekt tot dusver nog een aanbod. Voorstellen met betrekking tot deze produkten zijn waarschijnlijk nog in de loop van de herfst te verwachten. Een afzonderlijke Raadsbeslissing is daartoe evenwel noodzakelijk.

Rijst.

Het aanbod voor dit produkt draagt een wat meer beperkt karakter dan dat voor granen, zuivel en rundvlees en omvat uitsluitend consolidatie van het steunbedrag. In verband hiermede zal ook voor rijst een internationale referentieprijzen moeten worden vastgesteld.

Varkens, gevogelte en eieren.

Ten aanzien van deze uit voedergranen „geproduceerde” produkten hanteert de E.E.G. t.o.v. importen uit derde landen een stelsel van zgn. sluisprijzen (minimum importprijzen) en variabele invoerheffingen. De Kennedy-ronde-aanbiedingen van de E.E.G. voor deze produkten zijn dan ook op dit systeem gebaseerd. Voor varkensvlees omvatten zij consolidatie van de sluisprijzen en maximum heffingen op een zodanig niveau dat de huidige bescherming gehandhaafd wordt. Voor kippen en eieren daarentegen wordt aangeboden de sluisprijzen en heffingen op zodanig verlaagd niveau te consolideren dat de totale bescherming

met 5 pCt. daalt ten opzichte van de in Duitsland gedurende een recente periode geldende. De E.E.G. behoudt zich evenwel het recht voor het niveau van de consolidatie aan te passen aan het verloop van de prijzen van voedergranen.

Het mag betwijfeld worden of deze aanbieding qua omvang aanvaardbaar is voor de Verenigde Staten, waarvan men verwacht dat zij van de gelegenheid gebruik zullen maken om de zgn. „kippenoorlog” thans definitief uit te vechten.

Groenten en fruit.

Deze produkten worden in de E.E.G. tegen importen uit derde landen beschermd door middel van een systeem waarbij zowel invoerrechten als „compenserende invoerheffingen” worden geheven. De laatste „overbruggen” het verschil tussen zgn. referentieprijzen en de importprijzen. Daarnaast aanvaardden de Zes eind juli jl. een systeem van interne interventie maatregelen waarvan de kern is dat een aantal belangrijke produkten (zoals tomaten, bloemkool, appels, peren, druiven, sinaasappels en citroenen) op kosten van de E.E.G. uit de markt genomen zal worden indien de marktprijzen van deze produkten beneden een bepaald niveau dalen. Dit interventieniveau, dat varieert al naar gelang het produkt, wordt uitgedrukt in een percentage van de referentieprijzen.

Het E.E.G.-aanbod voor groenten en fruit is gebaseerd op dit systeem en het omvat voorstellen tot consolidatie van de referentieprijzen en compenserende invoerheffingen. T.a.v. vele produkten gaat dit aanbod vergezeld van een beperkte verlaging van het buitentarief.

Voor een aantal groenten en fruitsoorten — waaronder vooral die welke voor de mediterrane landen van groot belang zijn — heeft de Gemeenschap in het geheel geen aanbod gedaan. De achtergrond hiervan is, naar men mag aannemen, dat met verschillende van deze landen — zoals Algerije, Tunesië en Marokko — toch reeds associatiebesprekingen gaande zijn, of een bijzondere handelsovereenkomst reeds is gesloten, zoals bijv. met Israël het geval is.

Diverse andere produkten.

Voor talrijke andere produkten, w.o. kurk, vis, wijn, bier enz., bestaat het aanbod uitsluitend uit in betekenis uiteenlopende verlagingen van invoerrechten, soms in combinatie met tariefquota.

Tropische produkten.

Alvorens de E.E.G. voor deze categorie van produkten tot een aanbod kon overgaan diende — op grond van de overeenkomst van Yaoundé — overleg gepleegd te worden met de geassocieerde Afrikaanse gebieden. Het resultaat was een aanbod van beperkte strekking dat in hoofdzaak neerkomt op consolidatie van defacto reeds toegepaste verlagingen van het E.E.G.-buitentarief voor koffie, thee, cacao enz.

VI. DE POSITIE VAN DE ONTWIKKELINGSLANDEN

DE aard van de Kennedy-ronde brengt mede dat deze slechts een beperkte bijdrage zal kunnen leveren tot de oplossing van de problemen van de ontwikkelingslanden. Niettemin is er van begin af aan naar gestreefd deze landen zoveel mogelijk bij de onderhandelingen te betrekken. Wij zagen reeds dat bij de vaststelling van de onderhandelingsgrondslagen in 1963 werd bepaald dat de

ontwikkelde landen alle krachten zouden inspannen om hinderpalen voor de export van ontwikkelingslanden uit de weg te ruimen zonder daarbij wederkerig evenredige tegenprestaties te mogen verwachten.

Sindsdien heeft de problematiek van de ontwikkelingslanden ook in het kader van de Kennedy-ronde bepaald aan belang gewonnen. Tekenend hiervoor is bijv. dat de Directeur-Generaal van het G.A.T.T., de heer E. Wyndham White, het leveren van een bijdrage tot de oplossing van de urgente handelsproblemen van de ontwikkelingslanden recentelijk kwalificeerde als een van de voornaamste doeleinden van de Kennedy-ronde ⁴⁾. Zulks weerspiegelt ongetwijfeld niet alleen de toenemende mate waarin de ontwikkelingslanden deelnemen aan de activiteiten van het G.A.T.T. maar vooral ook de toenemende politieke betekenis van deze landen. In dit verband is van belang dat de beginfase van de Kennedy-ronde samenviel met de eerste Conferentie inzake Handel en Ontwikkeling van de Verenigde Naties (U.N.C.T.A.D.) en dat de slotfase van de Kennedy-ronde wellicht samenvalt met de tweede U.N.C.T.A.D., die immers volgend jaar zal plaatsvinden.

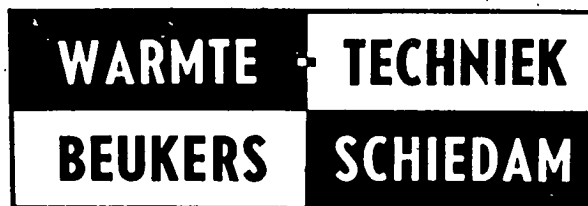
De toenemende belangstelling van de ontwikkelingslanden zelf voor de Kennedy-ronde valt zeker ten dele te verklaren uit het feit dat de rechtstreekse resultaten van de eerste U.N.C.T.A.D. voor de ontwikkelingslanden nogal gering waren. Eventuele positieve resultaten van de Kennedy-ronde ten behoeve van de ontwikkelingslanden zullen er dan ook toe kunnen bijdragen op de komende tweede U.N.C.T.A.D. een voor de westerse landen gunstiger atmosfeer te scheppen. Inmiddels kunnen de wensen van de ontwikkelingslanden t.a.v. de Kennedy-ronde als volgt worden geformuleerd:

a. Onder de uitzonderingen in de industriële sector mogen geen produkten voorkomen die voor de export van de ontwikkelingslanden van belang zijn. Voor deze produkten dient veeleer een tariefverlaging te worden toegepast die groter is dan het algemeen nagestreefde percentage van 50. Integraal lijkt dit verlangen nauwelijks voor verwezenlijking vatbaar. Wellicht zal men de oplossing zoeken in een tegemoetkoming t.a.v. enkele produkten die voor bepaalde ontwikkelingslanden, zoals India en Pakistan, van speciaal belang zijn.

b. Invoerrechten en andere handelsbelemmeringen ten aanzien van tropische produkten dienen zoveel mogelijk te worden afgeschaft. Inmiddels houdt een speciale subcommissie in de Kennedy-ronde zich bezig met de problemen rond in dit verband belangrijke produkten, zoals bijv. koffie en cacao.

c. Indien sommige ontwikkelingslanden als gevolg van de toepassing van de meestbegunstigingsclausule in het kader van de Kennedy-ronde een bestaande voorkeursbehandeling zouden verliezen dienen zij daarvoor schadeloos gesteld te worden. Dit betreft voornamelijk de met de E.E.G. geassocieerde landen alsmede de landen van de Commonwealth.

Verondersteld mag worden dat men, indien de Kennedy-ronde met een positief resultaat eindigt, in zekere mate aan deze wensen van de ontwikkelingslanden tegemoet zal komen, al was het alleen al uit politieke overwegingen. Daarbij dient men evenwel te bedenken dat vooral sinds 1963 — in het kader van een door het G.A.T.T. opgesteld actieprogramma ter bevordering van de handel met ontwikkelingslanden — reeds verschillende westerse landen ertoe zijn overgegaan invoerrechten en andere handels-

(I.M.)

belemmeringen ten aanzien van voor de ontwikkelingslanden van belang zijnde produkten te verlagen of af te schaffen.

VII. CONCLUSIE

IN feite bevindt de Kennedy-ronde zich nog steeds tussen mislukking en succes ⁵⁾. In verband met het op korte termijn (30 juni 1967) verstrijken van de „Trade Expansion Act” en als gevolg van de ondervonden vertraging in de onderhandelingen moet men thans binnen korte tijd vele knopen doorhakken en, althans in hoofdlijnen, een oplossing vinden voor een groot aantal gecompliceerde problemen. Dit geeft aanleiding tot de veronderstelling dat de Kennedy-ronde zal uitlopen op een serie „package deals” van het type waarmede men in het kader van de E.E.G. reeds zo vertrouwd is geraakt. Het belangrijkste aspect van de recente aanbiedingen van de E.E.G. is dan ook niet zo zeer de vraag of deze in hun huidige vorm voor de voornaamste onderhandelingspartners aanvaardbaar zijn maar het feit dat zij de onderhandelingsmachinerie weer op gang brengen.

Vele van de nog op te lossen problemen zijn niet alleen technisch gecompliceerd doch zij dragen ook een sterk politiek karakter. Onverwachte verrassingen in de vorm van nieuwe crises in de E.E.G. met als gevolg nieuwe vertragingen in de Kennedy-ronde zijn dan ook niet uitgesloten. Dit te meer daar een uitbreiding van het mandaat van de Europese Commissie vermoedelijk noodzakelijk zal zijn, waartoe evenwel opnieuw overeenstemming binnen de E.E.G.-Raad van Ministers is vereist. Nu de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid voorlopig geregeld is, hebben de Vijf echter een pressiemiddel t.o.v. Frankrijk verloren. Dit betekent dat dit land — eens te meer — een sleutelpositie zal kunnen innemen.

Een voorzichtig optimisme ten aanzien van het verdere verloop van de Kennedy-ronde schijnt thans niettemin gerechtvaardigd. Voor het uiteindelijk resultaat van de onderhandelingen is nog steeds beslissend de vraag of er, zowel bij de Verenigde Staten als bij de E.E.G. als geheel, voldoende politieke wil tot succes aanwezig is. Zelfs al is dit resultaat minder spectaculair dan verwacht toen president Kennedy zijn initiatief tot de „Trade Expansion Act” lanceerde, dan zal er nog steeds sprake zijn van een belangrijke stap vooruit op weg naar vrijmaking van de wereldhandel.

Vlaardingen.

Drs. A. S. FRIEDEBERG.

⁵⁾ A. S. Friedeberg: „Kennedy Ronde tussen Mislukking en Succes”, *Nieuw Europa*, januari 1966.

⁴⁾ G.A.T.T. Press Release, no. 966, 12 juli 1966.

Dit tweede en laatste artikel gaat o.a. in op de motieven tot sparen, waarbij uit onderzoeken is gebleken dat de motieven tot sparen op langere termijn die tot sparen op korte termijn overtreffen, hetgeen overigens niet wil zeggen dat het feitelijke spaardersgedrag hiermee steeds in overeenstemming is. Tevens wordt aandacht besteed aan de relatieve marktposities der spaarinstellingen en hun onderlinge concurrentie; de laatste heeft met name geleid tot een daling van het aandeel der Rijkspostspaarbank en een stijging van het aandeel der handelsbanken in het totale spaartegoed. Voorts komen de veranderingen in de positie van de landbouwkredietinstellingen als spaarbank aan de orde. Schrijvers conclusie luidt dat aan de voor een ongestoorde ontwikkeling van de spaarbankbesparingen noodzakelijke eis van een evenwichtige economische situatie in de laatste jaren niet in voldoende mate is voldaan.

Spaarmotieven

NAAST een aantal motieven, welke leiden tot sparen op lange termijn, zoals reservevorming ter neutralisering van onvoorziene inkomensfluctuaties, bezitsvorming en oudedagsvoorziening, zijn er motieven aan te wijzen, welke besparingen op kortere termijn tot gevolg hebben. In dit geval dient men bijvoorbeeld te denken aan besparingen voor de aanschaf van duurzame consumptiegoederen en vakantie. Hanteren wij de gemiddelde spaartermijn¹⁾ als een maatstaf voor het gebruik van de spaarrekening, dan lijkt het niet voor te spreken vatbaar, dat in deze aanwending een bepaalde ontwikkeling gaande is, die bijvoorbeeld kan blijken uit het beeld, dat de gemiddelde spaartermijn in de loop der jaren heeft vertoond. Voor de traditionele spaarinstellingen daalde deze termijn namelijk van 2,44 jaar in 1958 tot 2,08 jaar in 1965. Er zijn derhalve redenen om aan te nemen, dat er met betrekking tot het aanhouden van spaarbankbesparingen een verschuiving heeft plaatsgevonden, en wellicht thans nog steeds plaatsvindt, van motieven die leiden tot het relatief lang aanhouden van spaargelden, naar motieven die aanleiding geven tot zgn. korte besparingen.

In dit verband kan erop gewezen worden, dat de omvangrijke en zich steeds uitbreidende pensioenvoorzieningen het sparen voor de oude dag minder urgent maken. Daarnaast is de stijgende welvaart gepaard gegaan met een grotere behoefte aan duurzame gebruiks-goederen, hetgeen er ongetwijfeld toe heeft bijgedragen, dat spaarrekeningen thans veeleer als „revolving balances” worden gebruikt²⁾. Een aanwijzing in deze richting vormt het resultaat van een in 1961 door De Nederlandsche Bank gehouden enquête³⁾, waaruit bleek,

*) Het eerste deel van dit artikel werd afgedrukt in *E.-S.B.* van 21 september 1966, blz. 974.

¹⁾ Onder de gemiddelde spaartermijn valt te verstaan het aantal jaren, dat aan de spaarbanken toevertrouwde gelden gemiddeld onder berusting van de spaarbank blijven. Deze termijn is — uitgedrukt in jaren — gelijk aan de reciproke van de omloopsnelheid, d.w.z. het quotiënt van terugbetalingen en gemiddeld spaartegoed in een bepaald jaar. Op de consequenties, die door De Nederlandsche Bank aan een bepaalde hoogte van de omloopsnelheid verbonden worden, zal hier verder niet worden ingegaan.

²⁾ Zie ook S. Posthuma: „De invloed van structuurveranderingen op het spaarwezen”, voordracht gehouden op de Spaarbankdag 1965.

³⁾ Jaarverslag van De Nederlandsche Bank 1961, blz. 68-69.

Betekenis en ontwikkeling van het spaarbanksparen in Nederland

(II) *

dat bij de handelsbanken het aandeel van de girale disposities ten laste van spaarrekeningen 12 pCt. bedroeg ten behoeve van overboeking naar derden, en 25 pCt. voor de aankoop van effecten. Bij de Rijkspostspaarbank werd het aandeel van de girale disposities op 11 pCt. bepaald, bij de algemene spaarbanken bedroeg het naar schatting 20 pCt.

Het in ons eerste artikel reeds vermelde onderzoek⁴⁾ van de Nederlandse Stichting voor Statistiek wees uit, dat betalingen via de traditionele spaarbanken vrijwel uitsluitend betrekking hadden op de aankoop van duurzame consumptiegoederen. Uit dit onderzoek kon ook een aanwijzing worden verkregen over de verhouding tussen de verschillende motieven tot sparen.

TABEL 1.

Spaarmotieven naar welstand en leeftijd
(in pCt. van het aantal ondervraagden per categorie)

Spaarmotieven	Totaal	Welstand		Leeftijd			
		Hogere welstands-klasse	Lagere welstands-klasse	t/m 34 jaar	35-49 jaar	50-64 jaar	65 jaar en ouder
Algemeen reservefonds ..	44	55	34	40	45	45	45
Rente	30	24	35	24	29	36	25
Voor ziekte of oude dag	27	21	30	17	18	32	44
Groot inventarisstuk te kopen	21	20	22	28	27	18	11
Kweken van kapitaal(tje)	20	22	19	22	17	23	20
Voor studie van zichzelf of van kinderen	13	14	13	15	19	9	10
Vakantie	13	12	13	13	14	12	13
Voor een huwelijksuitzet.	9	7	10	16	4	7	11a)
Auto te kopen	8	9	7	13	12	4	5
Huis te kopen of te verbouwen b)	5	7	3				
Zaak opzetten of uitbreiden b)	3						
Aan kinderen te kunnen nalaten b)	2	7	6	10	10	11	10
Feest b)	1						
Geen antwoord	4	2	8	2	5	3	6
Totaal c)	200	200	200	200	200	200	200
Aantal ondervraagden ...	800	362	438	165	254	242	139

a) Kennelijk dacht men aan kinderen en kleinkinderen.

b) Aantallen te klein om een detaillering te kunnen maken naar welstand en/of leeftijd.

c) Uit een reeks motieven kon men er twee kiezen.

⁴⁾ Dit onderzoek werd gehouden in één van onze grote agglomeraties en uitgevoerd in opdracht van de Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Bank te Utrecht.

Op grond van het bovenstaande mag men gevoelig constateren, dat de motieven tot sparen op langere termijn die tot sparen op korte termijn aanzienlijk overtreffen. Een dergelijk beeld werd eveneens verkregen uit een onderzoek, dat werd ingesteld door het bekende Survey Research Center van de Universiteit van Michigan⁵⁾. Ten aanzien van het voorgenomen „doel”, dat men met behulp van de spaarrekening wenste te bereiken, waren de „long-run purposes” in verhouding tot de „short-run purposes” verre in de meerderheid. Van de bezitters van een spaarrekening noemde 79 pCt. motieven, die alle lange-termijnbesparingen vereisen, 13 pCt. had het voornemen op korte termijn over het tegoed te disponeren⁶⁾.

In het kader van deze conclusies is het op het eerste gezicht bevreemdend, dat het aantal jaren, dat de aan de spaarbank toevertrouwde middelen gemiddeld onder de hoede van de spaarbank blijven, dus het *niveau* van de gemiddelde verblijfsduur, relatief gering is. Men dient echter te bedenken, dat het hier gaat om de *feitelijke* gedragingen van de spaarders en niet om hun *voornemens*, waarvan in het bovenstaande sprake was. Hoewel de spaarmotieven op lange termijn overheersen en velen voornemens zijn tot echte vermogensvorming te komen, blijft het altijd mogelijk op korte termijn over het tegoed te disponeren. De spaarrekening blijft naar haar aard één van de meest liquide beleggingsvormen. Het geschetste dualistische karakter van de spaarrekening zal echter niet mogen leiden tot het bieden van faciliteiten welke in strijd zijn met het *spaarkarakter* der tegoeden.

De spaarinstellingen

IN de onderlinge marktpositie der spaarinstellingen is in de loop der jaren een verschuiving opgetreden. In de eerste plaats binnen de traditionele spaarbanken en vervolgens vanwege het opereren van de handelsbanken op de spaargeldmarkt. Men kan zich niet aan de indruk onttrekken, dat in de jaren na 1960 de concurrentie tussen de onderscheidene instellingen aanzienlijk is verscherpt. Wil men deze strijd enigszins nader analyseren, dan is het dienstig om een onderscheid te maken in prestatie- en prijsconcurrentie. Onder prestatieconcurrentie zal in dit verband worden verstaan: het geheel van actieve gedragingen, dat er enerzijds op gericht is de omstandigheden te beïnvloeden waaronder de spaarhandeling tot stand komt en anderzijds zo goed mogelijk aan de nevenwensen van de spaarder tegemoet wil komen. Het manipuleren met rentetarieven, onder overigens gelijke spaarvoorwaarden, wordt gerekend tot de prijsconcurrentie.

Met betrekking tot de prestatieconcurrentie kan worden opgemerkt, dat op dit terrein een hevige strijd gevoerd wordt. Het streven is er voortdurend op gericht zo efficiënt en zo goed mogelijk aan de wensen van de spaarder te voldoen. Dit strekt zich onder meer uit tot een vergroting van het aantal uren van opening van de bank of bijkantoor, de inrichting hiervan en de uitbreiding van het aantal vestigingspunten. Daarnaast heeft in de loop der jaren een aanzienlijke uitbreiding van het dienstenpakket plaatsgevonden. Enerzijds betreft het hier reeds bestaande vormen van dienstverlening, zoals de bemiddeling op het gebied van de ef-

fectenbelegging, het verstrekken van persoonlijke leningen en de aan- en verkoop van reisdevisen. Anderzijds worden er ook diensten verleend, die aan de inventiviteit van het spaarbankwezen ontsproten zijn, zoals het „Trouw-sparen” bij de algemene spaarbanken en het internationaal reisspaarboekje bij de landbouwkredietbanken.

Naast deze aspecten van de „non-price competition” tussen de spaarinstellingen verdient ook de rentevergoeding als concurrentie-instrument de aandacht. Sinds het optreden der handelsbanken, en mede door het ontstaan van kapitaalschaarste in ons land, heeft dit middel sterk aan belangrijkheid gewonnen voor zover het de termijnsparvormen betreft. De vergoede rente op direct opvraagbare rekeningen steeg van 3 pCt. in 1958 tot 3,5 pCt. in 1966. De rentevergoeding op termijnsparrekeningen daarentegen steeg gedurende dezelfde periode, afhankelijk van de opvraagbaarheid, van 3¼ pCt. tot 5,5 pCt.

Gaan wij thans na welk effect bovengeschetste ontwikkelingen op de marktpositie der onderscheidene instellingen hebben gehad, dan treden twee markante tendenties naar voren: de daling van het aandeel der Rijkspostspaarbank in het gezamenlijke spaartegoed van 26,8 pCt. in 1958 tot 21,0 pCt. in 1965 en de betrekkelijk grote invloed, die het handelsbankwezen in korte tijd heeft weten te verwerven.

TABEL 2.

Procentueel aandeel der spaarinstellingen in het gezamenlijk spaartegoed

Jaar	Gezamenlijk spaartegoed (in f. mln.)	Rijkspostspaarbank	Algemene spaarbanken a)	Landbouw-kredietbanken b)	Handelsbanken
1958 ..	7.988	26,8	29,4	40,2	3,9
1959 ..	9.285	25,5	28,6	40,6	5,3
1960 ..	10.829	24,5	27,7	39,5	8,3
1961 ..	12.407	23,3	27,4	39,5	9,8
1962 ..	14.053	23,0	27,5	39,4	10,1
1963 ..	16.032	22,3	27,2	40,1	10,4
1964 ..	18.036	21,5	27,0	40,2	11,3
1965 ..	20.036	21,0	27,1	40,6	11,3

a) Inclusief niet-aangesloten en gelieerde spaarbanken.

b) Inclusief niet-aangesloten landbouwkredietinstellingen.

Bron: Spaarbankstatistiek C.B.S.

Wat de Rijkspostspaarbank betreft wijst men op de omstandigheid, dat deze instelling op grond van de samenstelling van haar spaarderskorps wellicht minder groeikracht bezit dan de overige spaarinstellingen. Daarnaast moet zij de spaarcondities over het gehele land gelijkhouden en is zij beperkt in het verlenen van diensten. Het feit, dat de overige spaarinstellingen in sterke mate tot uitbreiding van hun vestigingen hebben kunnen overgaan en dus de spaarder in een moderne omgeving kunnen ontvangen, is wellicht mede op de marktpositie der Rijkspostspaarbank van invloed geweest⁷⁾.

Het optreden van de handelsbanken op de spaargeldmarkt, met het oog op de financiering van de kredietverlening op middellange termijn, heeft er inmiddels toe geleid, dat deze instellingen per ultimo 1965 11,3 pCt. van het gezamenlijk spaartegoed bezitten tegen 3,9 pCt. in 1958. Men dient hierbij echter te bedenken, dat wellicht een aanzienlijk deel der tegoeden geen additionele toeneming vertegenwoordigt, maar ontstaan is door overboeking van rekening-courant of termijndeposito.

⁷⁾ W. J. van de Woestijne: „Premissen voor overleg tussen spaarbanken”, *E.-S.B.*, 25 mei 1960 en A. Pais: „Spaarbank-sparen 1950-1960”, *E.-S.B.*, 23 mei 1962.

⁵⁾ E. Mueller en H. Osborne: „Consumer time and savings balances: their role in family liquidity”, *American Economic Review*, mei 1965, blz. 265.

⁶⁾ T.a.p., tabel 1, blz. 268.

Aangaande de marktpositie der algemene spaarbanken en de landbouwkredietinstellingen kan worden vastgesteld, dat deze zich niet ingrijpend gewijzigd heeft. Binnen het landbouwkredietwezen deed zich een geringe verandering voor. Van de 40,2 pCt., die deze instellingen in 1958 van het totale spaartegoed bezaten, behoorde 25,5 pCt. aan de banken aangesloten bij de Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Bank te Utrecht, 14,5 pCt. aan de banken aangesloten bij de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank te Eindhoven en 0,2 pCt. aan het ongeorganiseerde landbouwkredietwezen. In 1965 waren deze percentages achtereenvolgens 40,6, 24,3, 15,3 en 1,0.

De samenstelling van het spaarderskorps

IN het bovenstaande werd er al terloops op gewezen, dat de beroepssamenstelling van het spaarderskorps van invloed is op de ontwikkeling en het niveau van de jaarlijkse spaaroverschotten en dus op de relatieve positie op de spaargeldmarkt. Ten einde het effect van de beroepssamenstelling nader te analyseren, is het doelmatig de spaarders te onderscheiden in loon- en salaristrekken en zelfstandigen⁸⁾. Uit eerder gehouden onderzoeken is reeds meermalen gebleken, dat zelfstandigen een groter deel van hun inkomen sparen dan loon- en salaristrekken. De oorzaak van het relatief lage niveau van de besparingen der loon- en salaristrekken in vergelijking met dat der zelfstandigen moet, naast factoren als de hoogte van het inkomen en de relatieve positie van de inkomensstrekker in de inkomensverdeling, gezocht worden in het ontbreken van een belangrijke stimulans tot sparen bij deze categorie. De drang tot handhaving en vergroting van de inkomensstroom zal de zelfstandigen er namelijk toe dwingen een deel van de bedrijfsresultaten binnen het eigen bedrijf te houden. Daarnaast speelt de grotere mate van onzekerheid met betrekking tot hun toekomstig inkomen in vergelijking met de loon- en salaristrekken een rol.

Het belang van de besparingen van de categorie zelfstandigen kan worden geïllustreerd met behulp van het C.B.S. *Spaaronderzoek 1960*. In 1960 werd f. 4.047 mln. door de sector gezinshuishoudingen gespaard, waarvan 58 pCt. voor rekening van de huishoudingen van zelfstandigen⁹⁾. Beschouwt men het deel van de gezinsbesparingen, dat gespaard werd via de traditionele spaarinstellingen, dan blijkt het procentuele aandeel der zelfstandigen in deze besparingen hoger te zijn, namelijk 60 pCt. Voor de afzonderlijke spaarinstellingen kunnen percentages berekend¹⁰⁾ worden, die enerzijds lager liggen, namelijk 50 pCt. voor de Rijkspostspaarbank en 58 pCt. voor de algemene spaarbanken, terwijl anderzijds de zelfstandigen voor 66 pCt. in de besparingen der landbouwkredietinstellingen bijdroegen (in de categorie zelfstandigen zijn onder meer de zelfstandige landbouwers en tuinders begrepen).

Zoals uit onderstaande tabel blijkt, sluiten deze uit-

⁸⁾ Het C.B.S. definieert deze begrippen als volgt: „Tot de „niet-zelfstandigen” behoren alle huishoudens waarvan het hoofd loontrekker of gesalarieerde is (met inbegrip van bijv. directeurs N.V.'s en coöperaties), terwijl tevens huishoudens waarvan het hoofd zonder beroep, gepensioneerd of tijdelijk niet werkend is hierbij zijn ingedeeld. Als „zelfstandigen” worden aangemerkt huishoudens van bedrijfshoofden voor eigen rekening in industrie, handel, ambacht en landbouw, voorts van beoefenaren van vrije beroepen e.d.”. *Spaaronderzoek 1960*, Deel I, blz. 7.

⁹⁾ T.a.p., Deel II, Staat 4.

¹⁰⁾ T.a.p., Deel II, Staat 4 en tabel 1A.

komsten aan bij het beeld, dat het gemiddeld spaartegoed en de verdeling van het aantal rekeningen naar grootte van het spaartegoed vertonen¹¹⁾.

TABEL 3.

Gemiddeld spaartegoed en procentuele verdeling van het aantal rekeningen naar grootte van het tegoed per ultimo 1964

	Rijkspostspaarbank a)	Algemene spaarbanken	Raiffeisenorganisatie a)
1. Gemiddeld spaartegoed	f. 691	f. 1.107	f. 2.325
2. Grootte van het tegoed:			
Minder dan f. 10..	33	24	7
f. 10 - f. 100..	26	24	25
f. 100 - f. 1.000..	25	30	33
f. 1.000 en meer ..	16	22	35
	100	100	100

a) Uitsluitend gewone spaarrekeningen.

Bron: Spaarbankstatistiek C.B.S. en intern Spaaronderzoek Raiffeisenorganisatie.

Gewijzigde structuur der landbouwkredietbanken

MEET name de landbouwkredietinstellingen hebben in het verleden de invloed van het eigen karakter der agrarische besparingen ondervonden¹²⁾. Het is in dit verband geen onbekend feit meer, dat het deel van het spaartegoed der landbouwkredietbanken, dat aan agrarische spaarders toebehoort, de laatste jaren voortdurend is afgenomen. Dit vindt in de eerste plaats zijn oorzaak in een voortgaande verstedelijking van het platteland. Industrieën hebben zich meer en meer buiten de grote stadsagglomeratie gevestigd en velen, die vroeger in de landbouw werkzaam waren, zijn door de industrieën aangetrokken. Daarnaast zijn vele stedelingen naar buiten getrokken. Dit maakt, dat veel vestigingsplaatsen van de landbouwkredietbanken een meer stedelijk karakter krijgen. Daarnaast worden er steeds meer vestigingen in steden verworven. In de tweede plaats kunnen ten gevolge van de grote structuurveranderingen in de agrarische sector velen hierin geen behoorlijke bestaansbron meer vinden. Het aandeel van de agrarische werkers in de totale beroepsbevolking liep dan ook terug van 18 pCt. in 1947 tot 10,5 pCt. in 1960.

Een en ander heeft belangrijke gevolgen voor de samenstelling van het spaarderspubliek gehad. Behoorde per ultimo 1957 53 pCt. van het aan het georganiseerde landbouwkredietwezen toevertrouwde spaartegoed aan agrariërs, uit de jongste onderzoeken blijkt, dat dit percentage thans 42 bedraagt¹³⁾. Voor de Raiffeisenorganisatie bleek per 31 december 1964 van het spaar-

¹¹⁾ Omdat een verdeling van het aantal rekeningen naar grootte van tegoed voor het gehele landbouwkredietwezen ontbreekt, is in tabel 3 een dergelijke verdeling voor de Raiffeisenorganisatie opgenomen. Het gemiddeld spaartegoed voor alle landbouwkredietinstellingen bedroeg per ultimo 1964 f. 2.191.

¹²⁾ Het zou in het kader van onze beschouwing te ver voeren nader in te gaan op het specifieke karakter van de besparingen van agrariërs. Hiervoor zij verwezen naar W. J. Dalmijn en W. M. N. v. d. Wildenberg: „De besparingen bij de boerenleenbanken in Nederland”, *E.-S.B.*, 27 januari 1960.

¹³⁾ De uitkomsten van de onderzoeken in 1958, die betrekking hebben op de toestand per 31 december 1957, zijn vermeld in het Rapport van de Commissie Landbouwkrediet: *Het Landbouwkrediet in Nederland*, Bijlage II, 4. De situatie per ultimo 1964 is vastgesteld aan de hand van een mededeling in het jaarverslag over 1964 van de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank te Eindhoven, blz. 19, en een niet gepubliceerd onderzoek van de Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Bank te Utrecht.

tegoed 46 pCt. van agrarische herkomst¹⁴⁾ te zijn, terwijl per ultimo 1957 een aandeel van 54 pCt. becijferd werd. De Eindhovense Boerenleenbankorganisatie stelde per eind 1964 een aandeel van 37 pCt. vast, hetgeen 16 pCt. minder was dan zeven jaar daarvoor¹⁵⁾.

Men mag derhalve concluderen, dat de invloed van de agrarische besparingen op de spaaroverschotten der landbouwkredietbanken verminderd is. Het is dan ook onjuist, mede gezien het eigen karakter van de agrarische besparingen, de somtijds sterke toeneming van de besparingen bij landbouwkredietbanken te verklaren uit de materiële welvaart der agrarische bedrijfstakken.

¹⁴⁾ Het begrip agrarisch werd overigens ruim geïnterpreteerd en omvatte tevens spaarders, die werkzaam zijn in bedrijfstakken, die nauw met de landbouw verbonden zijn.

¹⁵⁾ Een verklaring voor de divergerende ontwikkeling tussen beide organisaties vormt wellicht het feit, dat de agrarische beroepsbevolking in de gebieden, waarin de Eindhovense organisatie werkzaam is, sneller is teruggelopen dan in die waarin de Raiffeisenbanken in hoofdzaak opereren.

Ingezonden stuk

Technische vooruitgang in de landbouw

DIT artikel van Dr. P. C. van den Noort, gepubliceerd in *E.-S.B.* van 3 augustus 1966, spreekt mij aan en heeft mij kunnen boeien, zoals trouwens veelal met artikelen van deze auteur het geval is. Dat wil niet zeggen dat ik mij economisch voldoende deskundig acht om de merites van zijn pogingen, de technische vooruitgang in de landbouw te meten, te beoordelen. Waar hij echter gaat spreken over oorzaken van de technische vooruitgang, en het overheidsbeleid en die vooruitgang, voel ik mij beter in staat tot oordelen. Maar dat betekent dan tevens dat ik mij gedwongen voel ten aanzien van de conclusies van schrijver enkele vraagtekens te plaatsen en opmerkingen te maken.

Met schrijvers opvatting omtrent de oorzaken van de technische vooruitgang ben ik het wel eens. Er zijn zelfs veel meer duidelijke argumenten voor de „nieuwe ideeëntheorie” t.o.v. „economies of scale” te geven dan schrijver doet. Spelen binnen deze sfeer van vooruitgang door nieuwe ideeën de zes punten, die de auteur noemt als mogelijke remmingen die de boer kan ondervinden bij het invoeren van deze vernieuwingen, een grote rol, een minstens even grote rol speelt de mogelijke afzet van voort te brengen producten.

Nu is het zo dat de huidige technische mogelijkheden, met onze boerenstand en de ons beschikbare grond, theoretisch produktiestijgingen mogelijk maken, die een veelvoud zijn van wat wij thans presteren en dus veel meer dan „verkoopbaar” is. Dit maakt het echter bijzonder moeilijk om „ieder die ertoe bijdraagt in de toegenomen welvaart te doen delen”, om maar te zwijgen over de toevoeging van Hathaway „even if they make no direct contribution to growth”.

In de praktijk is het dan bovendien nog zo dat het *niet alleen* de door Van den Noort genoemde remmingen en de mogelijkheden van de markt-zijn die het eindresultaat bepalen. Er zijn immers ook grote aantallen boeren die niet over de eigenschappen van hart en hoofd beschikken die door de technische en economische vooruitgang worden geëist en daardoor niet in staat zijn in hun bedrijf gelijke tred met die ontwikkeling te houden.

Hoezeer ik met schrijver mee kan voelen dat niemand

HOEWEL de problematiek van het spaarbanksparen in het bovenstaande bepaald niet uitputtend behandeld is, mag men, mede gezien de conclusies in het eerste deel van ons artikel, vaststellen, dat de ontwikkeling van het sparen bij spaarbanken niet onverdeeld gunstig genoemd moet worden. Aan de voor een ongestoorde ontwikkeling van deze besparingen noodzakelijke eis van een evenwichtige economische situatie is de laatste jaren niet in voldoende mate voldaan.

Gezien de grote betekenis, die het spaarbanksparen hier te lande zowel in de individuele vermogensvorming als in de sfeer van de financiering inneemt, mag de hoop worden uitgesproken, dat in de komende jaren steeds in ruime mate besparingen naar de spaarbanken zullen toestromen, deze instellingen aldus in staat stellend hun belangrijke taken te vervullen.

Utrecht.

W. DRIEHUIS.

zou behoren te lijden onder het proces van de technische vooruitgang, meen ik dat het een utopie is te geloven dat welk overheidsbeleid dan ook in staat zou zijn deze groei-pijnen geheel te elimineren. Garanties voor bestaanszekerheid zullen daar naar mijn mening allerminst toe leiden. Zij zullen eerder de groei (al is dat alleen maar tijdelijk) afremmen en de pijn straks heviger maken.

Wel meen ik dat de overheid door middel van haar voorlichting, in samenwerking met de door overheids-subsidie mogelijk gemaakte voorlichting van de landbouw-organisaties, een machtig middel bezit om de boeren duidelijk te maken hoe zij onder de huidige ontwikkeling met de minste pijn en moeite hun koers binnen c.q. buiten de landbouw zo kunnen kiezen dat zij aan een redelijk aandeel in de welvaart komen. Mocht de heer Van den Noort dan stellen dat het beschikbare voorlichtingsapparaat daartoe dan niet op de meest doeltreffende wijze wordt ingezet, dan kan ik daar volmondig mee instemmen, maar dat is een ander hoofdstuk.

's-Gravenhage.

Ir. J. M. SCHIJEN.

Naschrift

Geen agrarisch utopia

IK hoop niet dat de heer Schijen mij verdenkt van het schilderen van een utopia. Het enige wat ik heb gedaan, is enkele aspecten van de rol en de taak van de overheid te schetsen in het proces van technische vooruitgang, speciaal met betrekking tot de landbouw. Dit voerde mij tot een *doelstelling* van het beleid, nl. dat niemand behoort te lijden onder dit proces van vooruitgang zodat de mensen bestaanszekerheid hebben. Dit is een doelstelling die velen zullen onderschrijven. Het is bepaald niet een *nieuw* verlangen; iedereen weet hoe de textielarbeiders in het begin der industriële revolutie uit angst hun bestaan te verliezen de nieuwe machines kort en klein sloegen. Zij hadden eigenlijk dezelfde doelstelling, kozen echter een opmerkelijk middel om dit te bereiken. Het is ook niet iets dat *specifiek* is voor de landbouw; ook onder de werkers in andere bedrijfstakken, zoals bijv. de mijnbouw, leeft het.

Ik geloof ook niet dat de heer Schijen in dit opzicht met mij van mening verschilt. Alleen meent hij dat „het een utopie is te geloven dat welk overheidsbeleid dan ook in staat zou zijn deze groeipijnen geheel te elimineren”. De kneep zit hem in dat woordje „geheel”. Zoiets heb ik niet beweerd. Het gaat er om dat de genoemde doelstelling in *redelijke* mate zal worden nagestreefd. Het zou er vreemd uitzien indien er geheel geen beleid gevoerd zou worden dan in het geval het voor 100 pCt. doeltreffend zou zijn. Men kan behalve over de doelstelling zelve ook van mening verschillen over de wijze waarop men een van nastreven. Men kan dit doen door middel van een prijs- en inkomensbeleid. Dit is vermoedelijk de beleidslijn waarop de heer Schijen doelt. Nu wordt er vaak beweerd dat zo'n beleid funest is, de groei hindert en de zaak in de toekomst nog moeilijker maakt. Het is inderdaad mogelijk dat zo'n beleid dit effect heeft, maar van het Nederlandse prijs- en inkomensbeleid kan men dit echter niet staande houden, zoals ik elders heb trachten aan te tonen ¹⁾.

Het is echter niet alleen door prijsmaatregelen dat een grotere bestaanszekerheid kan worden bereikt, maar ook

¹⁾ P. C. van den Noort: *Omvang en verdeling van het agrarisch inkomen in Nederland, 1923-1963*, Wageningen 1965.

door „pensionering” van boeren of door een omscholingsregeling waarbij de overheid een inkomen verschaft gedurende de omscholingsperiode. Dit zijn al beleidslijnen die voor een deel vallen onder de aandacht van de zgn. „sociale voorlichting”, d.i. de voorlichting door de landbouworganisaties waarop de heer Schijen doelt. Zo zijn er meer mogelijkheden. Men kan ook van deze maatregelen niet beweren dat ze de zaak alleen maar erger maken. Vermoedelijk zal er verschil van mening zijn over de dosering van deze middelen. Dit afwegen van de voor- en nadelen van alternatieve vormen van beleid, noch van het beleid dat er nu wordt gevoerd, vormden evenwel het onderwerp van mijn artikel.

Het lijkt mij dat aan het proces van de technische vooruitgang en de rol en taak die de overheid daarbij heeft, nog zoveel vast zit dat aanvullingen van onze kennis zeer welkom zijn. Het zou daarom bijzonder interessant zijn, behalve de aanvullingen die de heer Schijen reeds genoemd heeft, ook nog te vernemen wat er ontbreekt aan het voorlichtingsapparaat en hoe dit eventueel zou zijn te verhelpen. Hoe efficiënter het beleid gevoerd wordt des te beter, hoewel we ervan overtuigd zijn dat geen enkele beleidslijn zal voeren tot een agrarisch utopia.

Wageningen.

Dr. P. C. VAN DEN NOORT.

Geld- en kapitaalmarkt

Geldmarkt

DANK zij omvangrijke betalingen door de Staat, waarbij de maandelijkse uitkeringen aan de gemeenten op de helft van de maand ongeveer samenging met aflossing van eertijds bij de banken opgenomen korte kasgeldleningen, kregen de banken over ruime middelen de beschikking. Zij losten het restant van de bij De Nederlandsche Bank in moeilijker tijden verkregen voorschotten in rekening-courant af, waardoor deze post op de weekstaat op een voor de Nederlandse omstandigheden normaal niveau is teruggekomen. Per 20 september bedroeg het saldo van de banken bij de Centrale Bank f. 384 mln. Het behoeft geen betoog, dat de rente voor daggeldleningen sedert midden september sterk is gedaald, nl. van $4\frac{1}{2}$ pCt. tot 3 pCt. op 20 september.

De ruime kas komt de banken goed uit, omdat eind september, naast de gebruikelijke bankpapieruitzetting, ook de betalingen van de aanslagen in de vennootschapsbelasting gefinancierd zullen moeten worden. Niettegenstaande de hoge eisen, die dan aan de kassen zullen worden gesteld, is in de afgelopen week op ruime schaal gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot aankoop van schatkistbiljetten, die op het ogenblik, wat de vijfjaarstermijn betreft, de aantrekkelijke rente van $6\frac{1}{16}$ pCt. bieden.

Inmiddels ondervindt de geldmarkt reeds de invloed van de betalingsbalans. De lopende rekening, die in het eerste halfjaar een tekort op kasbasis van f. 721 mln. had opgeleverd, zal onder invloed van seizoensomstandigheden in het tweede halfjaar gunstiger zijn. In de Macro-economische Verkenningen, waarin men weliswaar niet met de betalingsbalans op kas- maar op transactiebasis werkt, wordt geraamd, dat het tekort over het gehele jaar op f. 300 mln. zal uitkomen. Op dezelfde basis bedroeg het tekort in het eerste halfjaar f. 1.147 mln. Hieruit volgt, dat men over het tweede halfjaar op een ruim overschot rekent.

In het eerste halfjaar werd het tekort op de lopende rekening ten dele gecompenseerd door het overschot van f. 81 mln. op de kapitaalrekening. Hoe dit het tweede halfjaar zal lopen, ligt nog in het duister. Voor de marktsituatie is echter de totale rekening doorslaggevend. Dat de kapitaalrekening de gunstige ontwikkeling in de lopende rekening teniet zal doen, mag men evenwel niet aannemen.

Kapitaalmarkt

EEN vergelijking van het buitenlandse kapitaalverkeer in het eerste halfjaar 1966 met dezelfde periode van vorig jaar laat zien dat er per saldo weinig spectaculaire bewegingen hebben plaats gehad. Immers, buiten de banksector was er een kapitaalimport in de eerste zes maanden van 1965 van f. 181 mln. tegen een import in hetzelfde tijdvak van 1966 van f. 81 mln. In het vorig jaar kochten ingezetenen nog f. 178 mln. buitenlandse effecten, in dezelfde periode van 1966 verkochten zij f. 38 mln. De bedragen van de verhandelde binnenlandse effecten ontlepen elkaar niet veel: f. 273 mln. aankoop door het buitenland in het eerste halfjaar 1965, f. 238 mln. in de eerste helft van 1966. Men mag aannemen, dat ook in de afgelopen maanden het genoemde bedrag is ontstaan door Nederlandse aankopen van aandelen in de Verenigde Staten en door buitenlandse belangstelling voor onze hoogrentende obligaties. De transacties in lange onderhandse leningen leidden in 1965 tot een kapitaalimport van f. 246 mln., doch in het eerste halfjaar 1966 tot een export van f. 71 mln.

Van het verleden naar het heden en de toekomst. De Miljoenennota heeft ons onthuld, dat de Staat in 1966 ter voorziening in de totale financieringsbehoefte van f. 2.100 mln. zal voorzien door gebruik te maken van de stortingen op de voorinschrijfrekeningen van f. 1.050 mln.

In het **ECONOMISCH TECHNOLOGISCH INSTITUUT** in Limburg (E.T.I.L.) bestaat de mogelijkheid tot aanstelling van een

HOOFD DER AFDELING VOOR SOCIAAL-ECONOMISCH ONDERZOEK

Gevraagd wordt een academisch gevormde kracht met enkele jaren ervaring op het gebied van sociaal-economisch onderzoek, in staat zelfstandig onderzoek te verrichten en leiding te geven aan medewerkers.

Salarisgrenzen (1966) f 26.588,— tot f 33.948,— per jaar, exclusief vakantietoeslag. Aanstelling boven minimum mogelijk. A.O.W.-premie voor rekening van E.T.I.L. E.T.I.L. is aangesloten bij Instituut Ziektekostenverzekering Ambtenaren Limburg en bij Rijkspensioenfonds.

Schriftelijke sollicitaties met uitvoerige inlichtingen te richten aan de directeur van het E.T.I.L., St. Servaasklooster 39, Maastricht.

PROVINCIALE PLANOLOGISCHE DIENST VOOR ZEELAND

Gevraagd wordt voor het planologisch onderzoek een

SOCIAAL-GEOGRAAF

in de rang van

PLANOLOOG

Salarisgrenzen f 12.000,— tot f 18.636,— per jaar (exclusief vakantietoeslag).

Verplaatsingskosten overeenkomstig de Verplaatsingskostenverordening 1962.

De provincie Zeeland is aangesloten bij de Interprovinciale Ziektekosten Regeling (I.Z.R.).

Sollicitaties te richten aan de Directeur van voornoemde dienst, Nieuwstraat 27 te Middelburg, binnen 2 weken na verschijnen van dit blad.

GEMEENTE ROTTERDAM

Burgemeester en wethouders van Rotterdam roepen sollicitanten op voor de vervulling van de aanstaande vacature van

hoofd van de secretarieafdeling economische aangelegenheden en openbare nutsbedrijven

Deze afdeling is o.m. belast met de voorbereiding van het gemeentelijk beleid met betrekking tot de openbare nutsbedrijven en verschillende andere diensten en bedrijven en met het treffen van voorzieningen ter verzekering van de uitvoering van bestuurlijke beslissingen op dit terrein.

Voor deze functie worden vereist een brede algemene ontwikkeling en een, bij voorkeur academische, opleiding in bedrijfseconomische c.q. juridische richting, ruime praktische ervaring in een soortgelijke functie, alsmede een gedegen inzicht in de gemeentelijke verhoudingen.

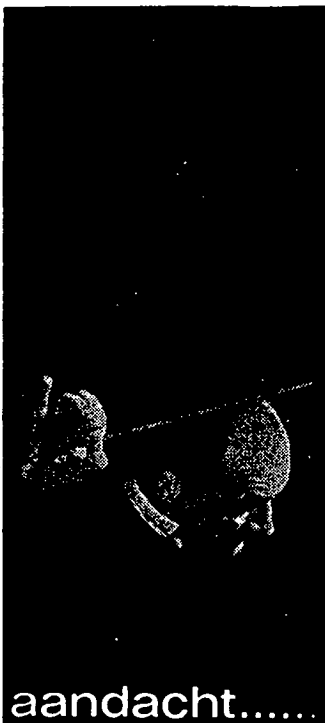
Gegadigden dienen bereid te zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Benoeming vindt plaats in de rang van hoofdadministrateur.

Salarisgrenzen: f 1.843,— — f 3.114,— per maand.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

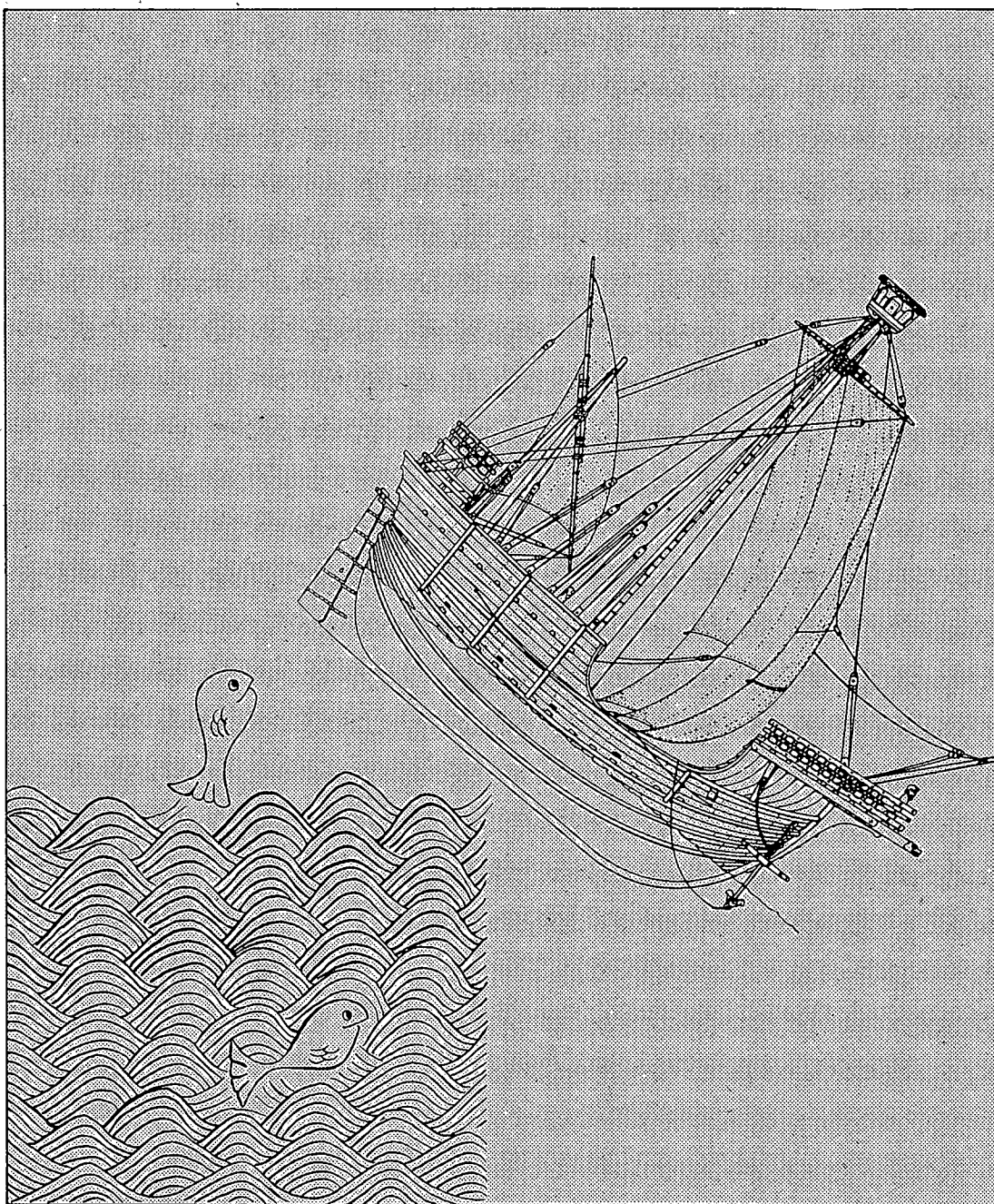
Sollicitaties met uitvoerige vermelding van levensloop en referenties binnen drie weken te richten tot burgemeester en wethouders en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, stadhuis, Rotterdam, onder nr. 493.

Volledige concentratie. Niets ontgaat de dirigent. Niets ontgaat het publiek. Een harmonisch samenspel met een verrassend resultaat. Bijzondere aandacht krijgt ook Uw advertentie in het vaktijdschrift. Een tijdschrift wordt gelezen in een rustige sfeer. Bij uitstek de gelegenheid om Uw verkoopboodschap te lanceren. Daarom adverteert u steeds méér bedrijven - met groeiend succes - in vaktijdschriften!

Wie iets te zeggen heeft - adverteert in vaktijdschriften

Bedenk dat de wereld niet ophoudt bij de EEG

Voordat Columbus Amerika ontdekte, waren velen van mening dat men niet te ver moest reizen, omdat men anders van de wereld afviel. Maar toch ook nu nog heeft men eigenaardige opvattingen over verre reizen: ga vooral niet naar verre exportgebieden, want dan valt men zich een buil. Men vraagt zich af wat het nut is van exporteren naar „moeilijk” te bewerken, verafgelegen afzetgebieden, terwijl er in de omringende EEG-landen (nog) voldoende afzet te vinden is.

Deze vraag wil de HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V. in een persoonlijk gesprek graag beantwoorden. Landen met ruime afzetmarkten, landen ook met een hoogst interessant goederenaanbod, kunnen nooit „te ver” zijn. Want u zult het toch met ons eens

zijn, dat onverschillig welke produkten u maakt, importeert of exporteert, uw streven op één doel gericht is: profijt voor uw onderneming. Dan is het interessant voor u te weten, dat er landen zijn, waar nog te pionieren valt. Waarom draait u niet even ons telefoonnummer? Onze op het terrein van gecompliceerde betalingsproblemen en compensatie-transacties gespecialiseerde afdeling, waarop binnen- en buitenlandse vakbladen reeds de aandacht vestigden, zou een waardevol verlengstuk kunnen zijn, ook voor úw export/import-afdeling.

HBU Amsterdam, tel.: (020) 22 11 22
Den Haag, tel.: (070) 18 50 80
Rotterdam, tel.: (010) 13 90 00

Het is helemaal geen wonder

dat het advertentievolume van E.-S.B., vooral het laatste halfjaar, zo sterk is gegroeid.

Er zijn namelijk weinig bladen, die zo goed zijn ingevoerd bij de leiding van het Nederlandse bedrijfsleven (en daar nog terdege gelezen worden ook!) als E.-S.B.

Dit is geen löze bewering maar de keiharde conclusie van het lezerskringrapport, dat kortgeleden door een ter zake kundige op grond van een uitvoerige enquête werd uitgebracht.

Vraagt u het ons eens ter lezing (71 pagina's) en u weet waar u het zoeken moet als u Mijnheer zelf iets te zeggen hebt.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam.

Wij vragen voor de **bedrijfseconomische afdeling** van ons hoofdkantoor te **Deventer** een

econoom

Leeftijd ca. 30 jaar. Daarbij gaat de voorkeur uit naar kandidaten, die na het doctoraal examen reeds enkele jaren ervaring hebben gekregen.

Tot de taak van deze afdeling behoort o.m.:

- analyse van rendement en winstresultaten zowel van de onderscheidene produktgroepen afzonderlijk als van de onderneming in haar geheel.
- analyse van de te verwachten resultaten van toekomstige projecten.
- beoordeling van investeringsplannen op economische merites.

Voor de medewerker, die blijkt geeft op deze post over de juiste instelling en capaciteiten te beschikken, zijn gunstige perspectieven aanwezig. In huisvesting valt in het algemeen binnen redelijke termijn te voorzien. Gegadigden wordt verzocht hun sollicitaties te richten aan ons bureau Personeelsvoorziening, Postbus 103 te Deventer.

THOMASSEN & DRIJVER-VERBLIFA N.V.
verpakkingindustrie

Geconsolideerde maandstaat per 31 augustus

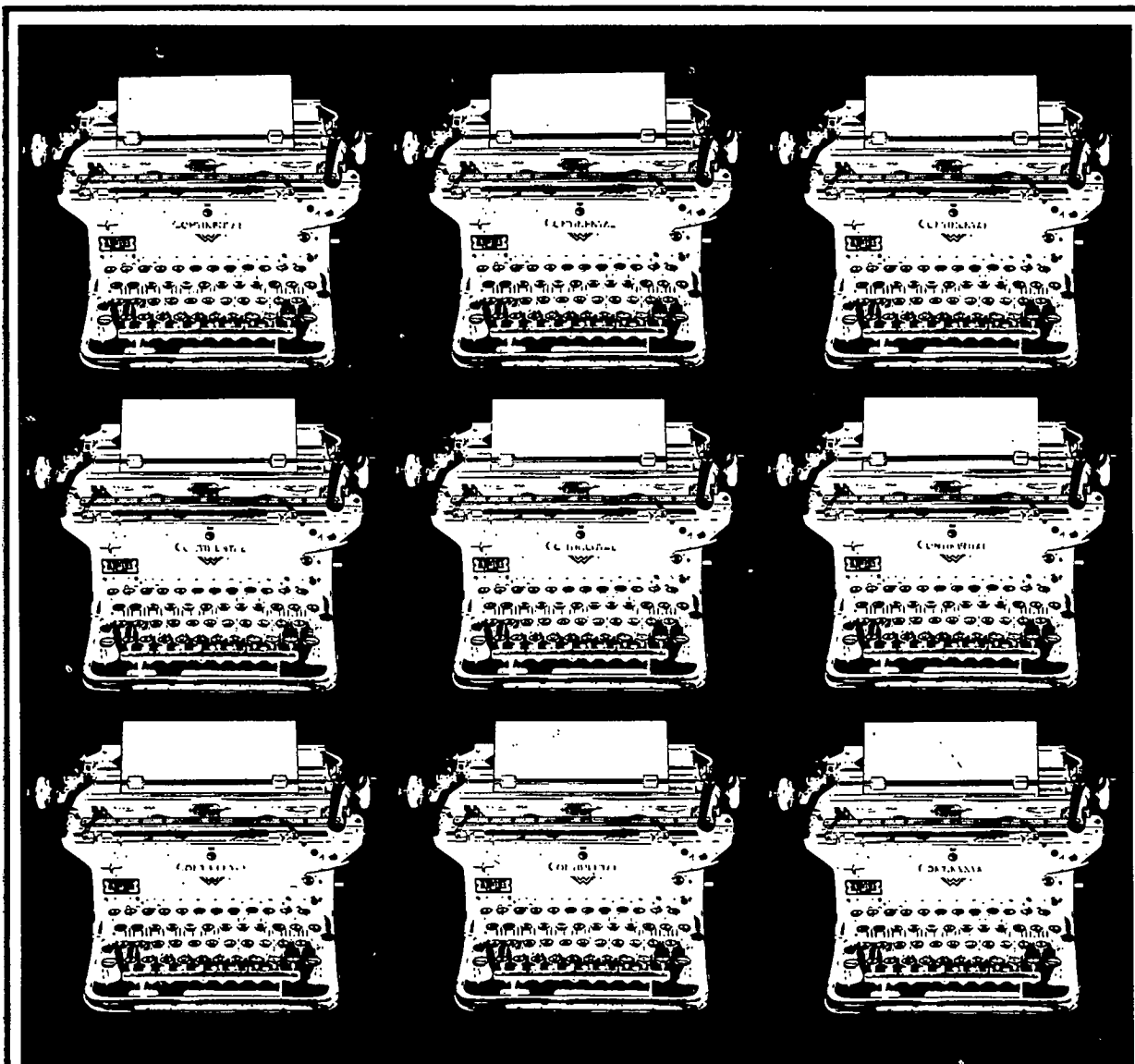
	1966	1965
Kas, kassiers en daggeldleningen	f 256.420.000	f 275.137.000
Nederlands schatkistpapier	801.371.000	905.652.000
Ander overheidspapier	623.409.000	799.446.000
Wissels	404.681.000	336.138.000
Bankiers in binnen- en buitenland	1.073.189.000	731.147.000
Effecten en syndicaten	207.947.000	184.045.000
Voorschotten tegen effecten	212.431.000	217.155.000
Debiteuren	3.518.428.000	2.943.660.000
Deelnemingen (incl. voorschotten)	26.792.000	13.462.000
Gebouwen	7.010.000	7.010.000
	<u>f 7.131.678.000</u>	<u>f 6.412.852.000</u>

	1966	1965
Kapitaal	f 136.280.000	f 136.280.000
Reserves	175.000.000	170.000.000
Leningen	91.497.000	129.932.000
Deposito's op termijn	2.787.563.000	2.429.742.000
Spaargelden	888.507.000	752.584.000
Crediteuren	2.878.694.000	2.667.681.000
Geaccepteerde wissels	53.563.000	30.747.000
Overlopende saldi en andere rekeningen	120.574.000	95.886.000
	<u>f 7.131.678.000</u>	<u>f 6.412.852.000</u>

Algemene Bank Nederland N.V.

(Nederlandsche Handel-Maatschappij — De Twentsche Bank)

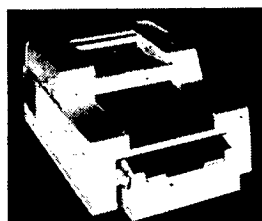

Productie-reproductie

Eén Kodak Kopieerapparaat zorgt sneller en accurater dan vele vaardige typistevingers „voor eensluidende afschriften”. Laat Kodak samen met u eens nagaan wat het Kodak Kopieersysteem voor u kan betekenen maar bovenal besparen!

Kodak

VOOR FEILLOZE REPRODUKTIE

Kodak heeft een uitgebreide reeks apparaten voor allerlei soorten kopieer- en drukwerk. Vraag vrijblijvend inlichtingen: bel onderstaand nummer of zend de bon in voor uitvoerige documentatie.

Kodak kopieerapparaten

- voor grotere efficiency
- voor snellere communicatie
- voor betere coördinatie

BON N 8

NAAM:

FUNCTIE:

FIRMA:

ADRES:

wenst nadere inlichtingen over het Kodak Kopieersysteem.
KODAK N.V., Den Haag - Postbus 338 - Tel. 070-61 41 21.

C-E-I-R N.V.

Eerste 5-daags Symposium:

ORGANISATIE BESTURINGS KRINGEN

7-11 november 1966 te Den Haag

Een objectieve (deductieve) methode voor organisatie-analyse en systeem-ontwerp.

Docent: Dr. C. G. D. Maarschalk.

Het Symposium is bestemd voor personen, werkzaam:

- in Organisatie, resp. Informatie-systemen
- in Management
- in Administratie
- als Controller e.d.

Kosten: f 750,— per deelnemer (incl. lunches).

Nadere inlichtingen: **C-E-I-R N.V.**

Laan van Meerdervoort 4, DEN HAAG. Tel. (070) 11 21 87

Dit Symposium heeft 25 plaatsen. Aangezien de C-E-I-R cursussen gewoonlijk volgeboekt zijn, wordt spoedige inschrijving aangeraden.

Bij de directie Agrarische Handel en Nijverheid van het **MINISTERIE VAN LANDBOUW EN VISSERIJ** afdeling Buitenlandse Commerciële Betrekkingen, bestaat een vacature voor de functie van

HOOFD VAN EEN DER ONDERAFDELINGEN

Gevraagd: academische of daarmee gelijkstaande opleiding, alsmede praktische ondervinding op het gebied van de internationale handel.

Taak: het behandelen van vraagstukken verband houdende met de toepassing van in- en uitvoerrestricties, contingentering, minimumprijzen, vrijwaringsclausules enz.:

- inbreng in de standpuntbepaling van de zich bij het E.E.G.-landbouwbeleid voordoende handelspolitieke aspecten;
- medevoorbereiding en deelname aan E.E.G.-overleg voor zover op landbouwgebied van belang voor de handelspolitieke relaties tussen Nederland en de overige lidstaten, resp. tussen de E.E.G. en derde landen.

Salaris: max. f. 2.148,— per maand, exclusief 6 pCt. vakantie-uitkering.

AOW-premie voor Rijksrekening.

Schriftelijke sollicitaties onder vac. no. 6-5040/7188 (in linkerbovenhoek brief en env.) zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de advertentiekolommen van „Economisch-Statistische Berichten” het aangewezen medium:

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

Investa N.V.

Nassauplein 18 - 's-Gravenhage

Wij zoeken voor onze afdeling, die zich bezig houdt met het zoeken naar nieuwe projectmogelijkheden voor de woningbouw een jonge actieve

ACADEMICUS

Zijn taak zal o.m. bestaan uit het zoeken naar nieuwe bouwterreinen, het leggen en onderhouden van contacten met Rijks- en Gemeenteinstanties en met particulieren. Het voortdurend op de hoogte zijn van de marktsituatie is noodzakelijk.

Voor deze contactuele, commerciële functie komt in aanmerking een jurist of econoom, die reeds op dit terrein werkzaam is of geweest is.

Uw sollicitatiebrief, die vertrouwelijk behandeld zal worden, zien wij met belangstelling aan ons adres tegemoet.

TE KOOP

BEDRIJFSPAND te EDAM

v.z.v. zelfdragende vloer, elektra, telefoon en water. Ruimte voor uitbreiding reeds aanwezig. Geheel in zeer goede staat van onderhoud. Uitermate geschikt voor showroom of atelier. **Direct gelegen aan de E10. Aanvaarding één maand na verkoop.**
Inlichtingen: Makelaar Steur, Spieringstraat 2 A, Volendam, telefoon (02993) 36 34.

Wijnkopers *sinds 1842*

ROBBERS & VAN DEN HOOGEN N.V.

*Nederlands grootste wijnkelders
Levering rechtstreeks aan particulier*

VELPERWEG 23 • ARNHEM • TELEFOON 08300 - 24377

RIJN-SCHELDE

machinefabrieken en scheepswerven n.v.

(waartoe behoren de Rotterdamsche Droogdok Maatschappij N.V., de N.V. Koninklijke Maatschappij "De Schelde" en de N.V. Motorenfabriek Thomassen en hun dochterondernemingen)

vraagt voor haar op te richten stabiele
financiële en economische zaken een

bedrijfseconoom

De taak van deze functionaris zal o.a. liggen op het gebied van:

**de analyse van de bedrijfsgegevens
de bedrijfsvergelijking.**

De vereisten zijn:

- * een goede theoretische opleiding, waarbij de gedachten uitgaan naar een academische of daarmee gelijk te stellen opleiding.
- * bedrijfservaring in soortgelijke functie.
- * bekendheid met de toepassing van de budget-bedrijfsadministratie.
- * leeftijd tot 40 jaar.

De honorering is in overeenstemming met de belangrijkheid van deze functie.

Belangstellenden kunnen zich schriftelijk wenden tot de Raad van Bestuur van de Rijn-Schelde Machinefabrieken en Scheepswerven N.V., Marconiplein, Postbus 1425 te Rotterdam.

Geen inlichtingen zullen worden ingewonnen dan na overleg met de belangstellende.

MINISTERIE VAN DEFENSIE

Bij de Beleidsstaf van de Inspecteur van de Verbindingsdienst is, ter standplaats 's-GRAVENHAGE, te vervullen de functie van

BEDRIJFSECONOOM

Vac.no. 6-4010/7188

Deze functionaris zal worden opgenomen in het planningteam van de Beleidsstaf en o.a. worden belast met de bewaking van doelmatigheid en efficiency, zowel wat organisaties, personeelsbezettingen als opleiding betreft.

Het doctoraal examen economie (bedrijfseconomische richting) is vereist, terwijl militaire ervaring tot aanbeveling strekt.

Aanstelling zal plaatshebben, afhankelijk van leeftijd en ervaring, in de rang van referendaris met een daaraan verbonden salaris van max. f 1843,— per maand; premie A.O.W. voor rijksrekening; gunstige pensioenvoorwaarden.

Brieven worden gaarne ingewacht door het hoofd van de sectie S.1 van de Inspectie Verbindingsdienst, Van der Burchlaan 31 te 's-Gravenhage.

Bij de Dienst der Havens en Handelsinrichtingen der Gemeente Amsterdam

kan worden geplaatst een

ECONOOM

Gevraagd wordt:

een academicus tot 35 jaar, die in staat is goede contacten met derden te onderhouden, ervaring heeft in economisch onderzoek, bij voorkeur in de vervoers-economische sector.

In voorkomende gevallen moet hij het Hoofd van de Economische Afdeling kunnen vervangen.

Salarisgrenzen van f 1358,— tot f 1988,— per maand, exclusief 6 % vakantietoelage.

Aanstelling boven het minimum is niet uitgesloten; de A.O.W./A.W.W.-premie is voor rekening van de Gemeente.

Sollicitaties onder opgave van referenties en vergezeld van een recente pasfoto binnen 14 dagen na datum van verschijning van deze advertentie onder no. K 9468 te zenden aan de Directeur van de Dienst der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.

Bij het MINISTERIE VAN
VOLKSHUISVESTING EN RUIMTELIJKE ORDENING
kan worden geplaatst een

MEDEWERKER BUREAU ORGANISATIE

Taak: o.m. het geven van advies en het verlenen van bijstand ter bevordering van een doeltreffende organisatie bij de onder het Ministerie ressorterende afdelingen en diensten en het daartoe verrichten van organisatie-onderzoeken.

Vereist: opleiding bij voorkeur op academisch niveau (economie); voor voortgezette opleiding tot organisatie-deskundige wordt in dienstverband zorg gedragen.

Salaris: afhankelijk van opleiding en ervaring tussen f. 1.000,— en f. 1.843,— per maand, exclusief 6 pCt. vakantie-uitkering.
A.O.W.-premie voor Rijksrekening.

Schriftelijke sollicitaties onder vac. no. 6-5045/7188 (in linkerbovenhoek brief en env.) zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.